ΤΟ *ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

Τὸ κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ τῶν Ἰωαννίνων* μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἔντυπες μόνον ἐκδόσεις ποὺ προφανῶς στηρίχτηκαν σὲ χαμένα πλέον χειρόγραφα τῆς τουρκοκρατίας. Πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν γάλλο περιηγητὴ F.C.H.L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce,* τ. 5, Παρίσι 1821, 211-269, βάσει ἑνὸς χαμένου σήμερα χειρογράφου τῶν Μετεώρων καὶ ἔκτοτε ἀκολούθησαν ἄλλες ἐννέα ἐκδόσεις.[20] Σχετικὰ ἀργὰ ἐντοπίστηκε ἕνας ὀξφορδιανὸς κώδικας τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰώνα (*Oxon. Codex Aedis Christi* 49, φφ. 251-271), ἀλλὰ τὸ κείμενο ποὺ μᾶς παραδίδει παραμένει ἀκόμη ἀνέκδοτο. Ἡ σχέση του συνεπῶς μὲ τὶς ἔντυπες ἐκδόσεις δὲν ἔχουν καταστεῖ γνωστές. Ὁ P. Schreiner ἦταν ὁ

20. Βλ. εἰδικότερα τὴν ἐξαντλητικὴ μελέτη τοῦ Λ.Ι. Βρανούση, *Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατούμενης Ἠπείρου. Ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα,* [Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν], Ἰωάννινα 1962. Ὑπῆρξαν δέκα συνολικὰ ἔντυπες ἐκδόσεις, οἱ ὁποῖες στηρίχτηκαν εἴτε στὸ κείμενο τοῦ Pouqueville, εἴτε στὴν ἔκδοση τοῦ Γεωργίου Αἰνιάνος (1831): ἔκδοση I. Bekker (Βόννη 1849), Ἀνδρέα Μουστοξύδη (1845-1847), Γ.Σ. Δεστούνη (1858), P. Uspenskij (1859), J. Avramović (1862), I. Λαμπρίδη (1870). Στὴν βιβλιογραφία χρησιμοποιοῦνται οἱ ἐκδόσεις τοῦ Sebastian Cirac Estopañán, II, Βαρκελώνη 1943, 35-54, καὶ τοῦ Λ. Βρανούση, *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου,* 12 (1962) 57-115, ὁ ὁποῖος, ὰς σημειωθεῖ, βασίστηκε στὸ κείμενο τοῦ Estopañán. Χρήσιμες εἶναι καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ Γ.Χ. Σούλη στὸ κείμενο τοῦ Estopañán, τὶς ὁποῖες δημοσίευσε στὴν βιβλιοκρισία του στὸ περιοδικὸ *Ἀθηνᾶ* 54 (1950) 340-349. Οἱ παραπομπές μας στὸ κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ* ἀκολουθοῦν τὴν ἔκδοση τοῦ Λ. Βρανούση, «Ἱστορικὸν περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ δεσπότου καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελούμπου», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962) 74-101.

πρῶτος ποὺ ἔδωσε μία ἐκτενὴ περιγραφὴ τοῦ ὀξφορδιανοῦ χειρογράφου μὲ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γιὰ τὴν χρονολόγησή του πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληψη τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1430, ὅπως καὶ γιὰ τὰ δεκατρία χρονολογικὰ σημειώματα ποὺ παραδίδει, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται ἕως τὸ 1418, ἐνῶ οἱ ἔντυπες ἐκδόσεις τοῦ *Χρονικοῦ* δὲν προχωροῦν πέραν τοῦ 1399. Ὁ γερμανὸς μελετητὴς παρατήρησε ἐπίσης ὅτι «σὲ καμία περίπτωση δὲν ἔχει σωθεῖ οὔτε μπορεῖ ν' ἀνιχνευτεῖ τὸ χειρόγραφο πρότυπο ὁποιουδήποτε ἀπὸ τὰ ἔντυπα κείμενα».[21] Ἡ ἐξιστόρηση ξεκινᾶ μὲ τὸν θάνατο τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' (1341) καὶ τὴν ἑδραίωση τῆς ἐξουσίας τοῦ Στέφανου Δουσὰν (Stefan Uroš IV) στὴν *ἐν Ἑλλάδι Βλαχία* (Θεσσαλία)[22] περὶ τὸ 1348, καὶ περατώνεται μὲ τὴν κατάληψη τῆς Ἄρτας (1399) ἀπὸ ἕναν ἄγνωστο κατὰ τὰ ἄλλα τυχοδιώκτη ὀνόματι Μπογκόη, τὸν ὁποῖο ὁ χρονογράφος ἀποκαλεῖ σκωπτικὰ *Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχο* (§ 41,9-10). Ἐξαιτίας τῆς παρανάγνωσης τοῦ τίτλου, ἡ συγγραφὴ τοῦ *Χρονικοῦ* παλαιότερα ἀποδιδόταν σὲ δύο ἀνύπαρκτους συγγραφεῖς, τοὺς μοναχοὺς Κομνηνὸ καὶ Πρόκλο.[23] Τὸ ἔργο στὸν τίτλο ἀναγράφεται σὰν ἱστορία καὶ ὄχι σὰν χρονογραφία: *Ἱστορικὸν περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ τυράννου Θωμᾶ τοῦ δεσπότου καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Πρελούμπου.* Καὶ πράγματι, δὲν καταγράφονται χρονολογήσεις στὸ πρῶτο μέρος τοῦ κειμένου, παρὰ μόνον μετὰ τὸ 1374. Ἂς σημειωθεῖ ἀκόμη ὅτι μᾶς παραδίδεται καὶ μία δημώδης ἐπιτομὴ τοῦ *Χρονικοῦ,* μεταγενέστερη καὶ σαφῶς

21. P. Schreiner, «Το αρχαιότερο χειρόγραφο του Χρονικού των Ιωαννίνων», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου (Άρτα 27-31 Μαΐου 1990),* Άρτα 1992, 47-51, ἰδίως 49. Τέσσερα ἀποσπάσματα τοῦ προαναφερθέντος κώδικα τῆς Ὀξφόρδης, ἀναφερόμενα σὲ γεγονότα μετὰ τὸ 1400, δημοσίευσε ὁ Λ. Βρανούσης, δίχως ὅμως νὰ δίνει ἐπακριβεῖς πληροφορίες περὶ τοῦ κώδικα (*ἕνα χειρόγραφον τῆς Ὀξφόρδης...*), βλ. *Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων,* Ἀθήνα 1968, 78-79.

22. Ἡ ὀνομασία ἡ *ἐν Ἑλλάδι Βλαχία* ἀπαντᾶ, ὡς φαίνεται, μόνον στὸ *Χρονικό.* Βλ. καὶ Γ.Χ. Σούλη, «Βλαχία – Μεγάλη Βλαχία – ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία: Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν τῆς μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας», *Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλου,* Ἀθήνα 1953, 496. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «The Thessalian Vlachia», *ZRVI* 8 (1963) 273.

23. L. Vranoussis, «Deux historiens byzantins qui n'ont jamais existé: Comnénos et Proclos», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962) 23-29.

ὑποδεέστερη ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν αὐθεντικότητα τῶν πληροφοριῶν της, ὁ συντάκτης τῆς ὁποίας ἔζησε κατὰ τὸν 17ο αἰώνα ἢ ἐνδεχομένως καὶ ἀργότερα. Θεωρεῖται ὅμως σίγουρο ὅτι στηρίχτηκε σὲ μία λόγια ἐκδοχὴ τοῦ *Χρονικοῦ*, τὸ ὁποῖο μετέφρασε ἢ ἑρμήνευσε μὲ δεδομένα τῆς ἐποχῆς του, καταφεύγοντας συχνὰ σὲ ὀνομασίες τῆς τουρκοκρατίας.[24]

(α) Δομὴ καὶ περιεχόμενο τοῦ *Χρονικοῦ*

Πρῶτο μέρος

§ 1-2: Προοίμιο. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἀνδρονίκου Γ', ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος Δουσὰν ἐπιπηδᾶ τὰ ὅρια τῶν Ρωμαίων, καθὼς καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν,[25] τὴν ὁποία παραχωρεῖ στὸν καίσαρα Γρηγόριο Πρελοῦμπο (1348). Ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Δουσάν, Συμεών, ἐξουσιάζει τὴν Αἰτωλία, ὅπου παντρεύεται τὴν Θωμαΐδα, θυγατέρα τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Ἰωάννη Orsini.

§ 3-4: Θάνατος Στεφάνου Δουσὰν (20 Δεκεμβρίου 1355). Ὁ δεσπότης Νικηφόρος Β' ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνασυστήσει τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου. Καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλία, ἀπ' ὅπου ἐκδιώκει τὸν Συμεὼν στὴν Καστοριά, καὶ στὴν συνέχεια

24. Λ. Βρανούσης, «Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων κατ' ἀνέκδοτον δημώδη ἐπιτομήν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου*, 12 (1962) 57-115, ἰδίως 67-68. Βλ. καὶ τὶς χρήσιμες παρατηρήσεις τοῦ L. Maksimović, «Το Χρονικό των Ιωαννίνων ως ιστορική πηγή», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 53-62, ἰδίως 53-57.

25. Στὴν ἔκδοση τῆς Βόννης προστίθεται μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλίας καὶ ἡ προσάρτηση τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὸν Στέφανο Δουσάν: *εἶτα καὶ τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν ἐπιπηδᾷ, καὶ ταύτην ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων* (I. Bekker, 210,7-8). Κατὰ τὸν Γ.Χ. Σούλη, «Ἡ πρώτη περίοδος τῆς σερβοκρατίας ἐν Θεσσαλίᾳ (1348-1356)», *ΕΕΒΣ* 20 (1950) 64-66, πρόκειται γιὰ μεταγενέστερη προσθήκη. Ἄλλωστε, τὸ ἴδιο τὸ *Χρονικὸ* ἀναφέρει ὅτι τὰ Ἰωάννινα παραδόθηκαν μαζὶ μὲ τὴν Ἄρτα ἀργότερα στὸν Συμεὼν Οὔρεσι (§ 5,15-20). Βλ. καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *The Serbs and Byzantium During the Reign of Tsar Stephen Dušan (1331-1355)*, [Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ - 2], Ἀθήνα 1995, 206-207.

συγκεντρώνει στράτευμα Ρωμαίων, Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν, καταλαμβάνει φρούρια καὶ πόλεις καὶ στὸ τέλος ἀναγορεύεται βασιλεὺς (1356).

§ 5-6: Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Νικηφόρου Β' στὴν μάχη τοῦ Ἀχελώου (1358),[26] ὁ Συμεὼν κυριεύει τὴν Θεσσαλία, μετὰ τὴν Ἄρτα καὶ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου γίνεται δεκτὸς ὡς βασιλέας. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο γίνεται ἀναφορὰ περὶ τοῦ σέρβου τοπάρχη Χλαπένου, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὴν Βέροια καὶ εἶχε παντρευτεῖ τὴν χήρα τοῦ Γρηγορίου Πρελούμπου.

Δεύτερο μέρος

§ 7-8: Ἀρχὴ τῆς ἱστορίας τοῦ τυράννου Θωμᾶ. Ἐκστρατεία Χλαπένου[27] ἐναντίον τῆς Θεσσαλίας, συμβάσεις ἀντιπάλων καὶ γάμος τῆς θυγατέρας τοῦ Συμεὼν Μαρίας μὲ τὸν θετὸ γιὸ τοῦ Χλαπένου Θωμᾶ Πρελοῦμπο. Ὁ Συμεὼν στέλνει τὸν Θωμᾶ Πρελοῦμπο στὰ Ἰωάννινα, ἄφιξη αὐτοῦ μετὰ τῆς συζύγου του Μαρίας Ἀγγελίνας Παλαιολογίνας, θυγατέρας τοῦ Συμεὼν καὶ τῆς Θωμαΐδος, καὶ μετὰ ἀναριθμήτου στρατεύματος. Γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τοὺς κατοίκους μετὰ μεγίστων κρότων καὶ εὐφημιῶν (1366/67).

§ 9-10: Ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ Θωμᾶ – ἐκδίωξη τοῦ μητροπολίτη Σεβαστιανοῦ, δήμευση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, διώξεις εὐγενῶν (Βατάτση, Μυρσιωάννη τοῦ Ἀμιραλῆ), ἐξεγέρσεις (Βάρδα, Καψοκαβάδη) καὶ φυγὴ ρωμαίων καὶ σέρβων ἀρχόντων.[28]

26. Γιὰ τὶς ἀντικρουόμενες ἀπόψεις γύρω ἀπὸ τὴν χρονολόγηση τῆς μάχης τοῦ Ἀχελώου καὶ τὸν προσδιορισμό της τὸ 1358, βλ. καὶ G. Soulis, «Problèmes des relations byzantino-serbes au XIVe siècle», *Thirteenth International Congress of Byzantine Studies*, Ὀξφόρδη 1967, 57-61. Ὁ D.M. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 194-195, χρονολογεῖ τὸ γεγονὸς τὸ 1359.

27. Ὁ Radoslav Chlapen ἢ Χλαπένος εἶχε παντρευτεῖ τὴν χήρα τοῦ Γρηγορίου Πρελούμπου καὶ δικαίως διεκδικοῦσε τὴν κατοχὴ τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ λύθηκε μὲ τὸν γάμο τοῦ θετοῦ του γιοῦ Θωμᾶ μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Συμεὼν Μαρία Ἀγγελίνα. Sebastian Cirac Estopañán, *Bizancio y España: El legado de la basilissa Maríy de los déspotas Thomas y Esaú de Joannina*, I, Βαρκελώνη 1943, 122-124. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 202.

28. Γιὰ τὶς διώξεις τῶν ἀριστοκρατῶν τῆς πόλης, βλ. Nicol, *ὅ.π.*, 206-208.

§ 11-12: Δείγματα τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς φιλαργυρίας τοῦ Θωμᾶ – συλλήψεις, δημεύσεις, θανατικὲς καταδίκες καὶ ἄλλες τιμωρίες στὸν λαὸ τοῦ κάστρου. Ἐπιδημία λοιμοῦ (1368), ἐπιβολὴ σκληρῶν φορολογικῶν μέτρων στοὺς κατοίκους (*ἀγγαρεῖαι, ζημίαι, μιτᾶτα, πρόνοια*).

§ 13-14: Οἱ Ἀλβανοὶ πολιορκοῦν τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη. Ἐπίθεση Πέτρου Λιώσα ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων μὲ στράτευμα Μαζαρακαίων καὶ Μαλακασαίων.[29] Ὁ Θωμᾶς προσφέρει τὴν θυγατέρα του Εἰρήνη σύζυγο στὸν Πέτρο Λιώσα ἐξασφαλίζοντας εἰρήνη γιὰ πέντε χρόνια.

§ 15-16: Θανατηφόρος λοιμὸς ἐνσκήπτει πρῶτα στὴν Ἄρτα (1374) καὶ ἕνα χρόνο ἀργότερα στὰ Ἰωάννινα (1375). Κατάληψη τῆς Ἄρτας ἀπὸ τὸν δεσπότη τοῦ Ἀχελώου Ἰωάννη Σπάτα. Ἐπιδρομὲς αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Σύναψη εἰρήνης, ὁ Σπάτας παίρνει σύζυγο τὴν Εἰρήνη, θυγατέρα τοῦ δεσπότη Θωμᾶ. Ὁ πρωτοβεστιάριος Μιχαὴλ Ἀψαρᾶς (1367-1379, *PLP* 1723) συκοφαντεῖ τὴν Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα καὶ ἐξαιτίας τῶν συκοφαντιῶν του *ἀπ' αὐτῆς ἐξέκλινεν ὁ δεσπότης Θωμᾶς* (1375).

§ 17-20: Πρώτη μεγάλη νίκη τοῦ Θωμᾶ κατὰ τῶν Μαλακασαίων τοῦ Γκίνη Φράτη (1377). Οἱ Μαλακασαῖοι, ὡστόσο, περικυκλώνουν καὶ δεύτερη φορὰ τὴν πόλη (Φεβρουάριος 1379) καὶ μὲ προδοσία καταλαμβάνουν τὴν ἀκρόπολη τοῦ κάστρου – τὸν *ἐπάνω γουλὰν* (§ 19,5, 35).[30] Ἐπιτίθενται καὶ ἀπὸ τὴν λίμνη μὲ πλῆθος μονοξύλων, ἔχοντας ὁρμητήριο τὴν νῆσο. Οἱ κάτοικοι ἀντεπιτίθενται μὲ δύο βάρκες καὶ λίγα μονόξυλα καὶ τρέπουν σὲ φυγὴ τοὺς ἀντιπάλους. Μπροστὰ σ' αὐτὲς τὶς ἐξελίξεις παραδίδονται ἐκεῖνοι ποὺ κατέλαβαν τὴν ἀκρόπολη. Οἱ ἔγκριτοι τῶν Ἀλβανῶν φυλακίζονται, οἱ ὑπόλοιποι παραδίδονται στοὺς ἄρχοντες καὶ τὸν λαὸ τῆς πόλης γιὰ νὰ πουληθοῦν, οἱ δὲ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι ρινοτομοῦνται.

---

29. Πρόκειται γιὰ ἀλβανικὰ φύλα, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων προέρχονται ἀπὸ διάφορα γένη, ὅπως μνημονεύει καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός: *οἱ τὰ ὀρεινὰ τῆς Θεσσαλίας νεμόμενοι Ἀλβανοὶ ἀβασίλευτοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούϊοι καὶ Μεσαρῖται ἀπὸ τῶν φυλάρχων προσαγορευόμενοι* (I, 474). Βλ. καὶ Γ.Χ. Σούλης, «Περὶ τῶν μεσαιωνικῶν ἀλβανικῶν φύλων τῶν Μαλακασίων, Μπουΐων καὶ Μεσαριτῶν», *ΕΕΒΣ* 23 (1953) 213-216.

30. Βλ. καὶ Βρανούσης, *Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων*, 24-25.

§21-22: Ὁ Σπάτας ἐπιτίθεται πάλι κατὰ τοῦ κάστρου (Μάιος 1379), καταστρέφοντας χωράφια καὶ ἀμπέλια. Ὁ Θωμᾶς ἀντιδρᾶ μὲ βιαιοπραγίες κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, μέχρι νὰ ἀναχωρήσει ὁ Σπάτας εἰς τὰ ἴδια. Στὸ κύμα βίας πέφτουν θύματα καὶ ἐπιφανεῖς ρωμαῖοι πολίτες. Ἀκολουθοῦν καὶ ἄλλα κακά – ἡ ἐπιβολὴ ὑψηλῶν φόρων, ἀγγαρεῖες καὶ ἁρπαγὲς κτημάτων. Φυλακίζονται οἱ ἀπὸ Καστοριᾶς ἐπισκέπτες του, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπώνυμοι πολίτες καὶ ἄρχοντες τοῦ κάστρου (Δεκέμβριος 1379).

§ 23-28: Ὁ Θωμᾶς συμμαχεῖ μὲ τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰσαΐμ (Ἰούνιος 1380),[31] οἱ ὁποῖοι καταλαμβάνουν τὴν Βελᾶ. Ὁ Θωμᾶς ἐπεκτείνει τὰ ὅριά του καὶ ἐγκαθιστᾶ δικούς του ἄρχοντες στὰ κάστρα ποὺ κατέλαβε (Βουρσίνα, Κρετζούνιστα, Δραγομὴ κ.ἄ.). Ἐξορίζει τὸν καθηγούμενο τοῦ Μετζόβου Ἡσαΐα. Πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ τουρκικὲς ἐνισχύσεις – ὑποτάσσει τοὺς Ζενεβισαίους καὶ Μαλακασαίους (Μάιος 1382). Ὁ καθηγούμενος τοῦ Ἀρχιμανδρείου Γαβριὴλ ἀποστέλλεται στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β' Παλαιολόγο καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ὁ Θωμᾶς ἀναγορεύεται δεσπότης (1382). Ἐπίθεση Τούρκων ὑπὸ τὸν Ταμουρτάση ἐναντίον τῆς Ἄρτας (Σεπτέμβριος 1382). Δολοφονία τοῦ τυράννου Θωμᾶ ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακές του (23.12.1384). Ἀναλαμβάνει τὴν ἐξουσία ἡ Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα, ἡ ὁποία ἀνακαλεῖ τοὺς εὑρισκομένους στὴν ἐξορία ἄρχοντες καὶ μαζὶ ἐντίμως τὸν ἀποστάτην θάπτουσι (§ 28,16-17).[32]

Τρίτο μέρος

§ 29-3: Ὁ Σπάτας Γκίνης Μπούιας πολιορκεῖ τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων καὶ οἱ ἔγκριτοι τῶν ἀρχόντων καὶ ὁ ἀδελφός της μοναχὸς Ἰωάσαφ (*PLP* 21179) προτείνουν στὴν Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα νὰ παντρευτεῖ τὸν κόμητα τῆς Κεφαλονιᾶς Ἰζαοὺ Buondelmonti (*PLP* 8147). Ὁ γάμος τελέστηκε τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1385, μὲ παράνυμφο τὴν σύζυγο τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου Φιλανθρωπηνοῦ ἀπὸ τὴν Θεσσαλία. Τὰ νέα μέτρα προέβλεπαν τὴν μετάκληση

---

31. Γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ Ἰσαΐμ, βλ. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 213.

32. Ὁ τάφος τοῦ Θωμᾶ Πρελούμπου βρέθηκε τὸ 1789 στὴν νοτιοανατολικὴ ἀκρόπολη τοῦ κάστρου. Βρανούσης, *Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικά*, 49-63. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 217.

ἐξορίστων, τὴν ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων, τὴν ἀποκατάσταση περιουσιῶν καὶ τὰ ὅμοια. Ἐπίθεση τοῦ Σπάτα κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ὑποχώρηση αὐτοῦ καὶ στέψη Ἰζαοὺ σὲ δεσπότη ὑπὸ δύο ἐπισκόπων, τοῦ τε Βελᾶς καὶ τοῦ Δρυϊνουπόλεως.

33-8: Ἐκλογὴ τοῦ ἡγουμένου τοῦ Ἀρχιμανδρείου Γαβριὴλ στὸν μητροπολιτικὸ θρόνο (1387). Ἐπιδρομὲς Σπάτα, ὑπαναχώρηση Μαλακασαίων, ὁ ἐπίσκοπος Βελᾶς παραδίδει τὴν Βρίμπιανην. Ἀντεπίθεση Ἰζαοὺ μετὰ Ζαγοριτῶν, ποὺ τράπηκαν ὅμως εἰς φυγήν. Ἐκδίωξη Σπάτα μὲ τὴν βοήθεια τούρκων συμμάχων ὑπὸ τοῦ Μελκούτζη (1389). Ὁ Ἰζαοὺ ἐπισκέπτεται τὸν σουλτάνο Βαγιαζὶτ γιὰ νὰ ζητήσει στρατιωτικὴ βοήθεια ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν καὶ μένει στὴν αὐλή του ἕνα χρόνο καὶ δύο μῆνες. Ἐπιστρέφει στὰ Ἰωάννινα τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1390. Θάνατος Ἀγγελίνας Παλαιολογίνας (28.12.1394). Ὁ Ἰζαοὺ παντρεύεται τὴν θυγατέρα τοῦ Σπάτα, Εἰρήνη (1396).

§ 39-41: Πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις – δολομέτωπη ἐπίθεση κατὰ τοῦ Ζενεβίση Γκιώνη, δεσπότη τῆς Δρυϊνουπόλεως (Ἀπρίλιος 1399). Σύλληψη τοῦ Ἰζαοὺ στὸν Μεσοπόταμο, κράτηση στὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ ἐξαγορά του στὴν τιμὴ τῶν δέκα χιλιάδων φλωρίων ἀπὸ τὸ κομμούνιον τῆς Βενετίας. Ἐπιστροφὴ μέσῳ Λευκάδας καὶ Ἄρτας στὰ Ἰωάννινα (1399). Θάνατος Σπάτα, κατάληψη τῆς Ἄρτας ἀπὸ τὸν τυχοδιώκτη Μπογκόη, τὸν Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχο, ὁ ὁποῖος ἐκδιώκει τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες καὶ ἀφανίζει τὸν τόπο (1399).[33] Θρῆνος τοῦ χρονογράφου γιὰ τὸ ἐπισυμβὰν κακὸ στὴν Ἀκαρνανία.

(β) Τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο

Οὐσιαστικὰ τὸ σωζόμενο κομμάτι τοῦ *Χρονικοῦ* ἀφιερώνεται στὴν σερβικὴ κυριαρχία στὴν Ἤπειρο, τὴν ὁποία ἐγκαθίδρυσε μὲν ὁ Στέφανος Δουσὰν περὶ τὸ 1348 μαζὶ μὲ τὴν Ἀκαρνανία καὶ τὴν Αἰτωλία, ὁ δραματιστὴς ἑνὸς ἑλληνο-

33. Κατὰ τὸν Sebastian Cirac Estopañán, *Bizancio y España*, 176-177 τὸ ὄνομα Μπογκόης εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἀλβανικοῦ Μπούια, ἔχει προταθεῖ ὅμως καὶ ἡ ἄποψη ὅτι εἶναι ρουμάνικο (Văgăiu). Βλ. Soulis, *The Serbs and Byzantium During the Reign of Tsar Stephen Dušan*, 251, σημ. 103.

σερβικοῦ κράτους, ἀλλὰ διεκδίκησαν μετὰ τὸν θάνατό του οἱ διάφοροι ἡμεδαποὶ καὶ ξένοι τοπάρχες. Ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Συμεὼν Οὔρεσις (*PLP* 21185),[34] ὁ ὁποῖος παντρεύτηκε τὴν Θωμαΐδα, τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Ἰωάννη Ὀρσίνι, ἐξουσίαζε ὡς δεσπότης τὴν Αἰτωλία. Μετὰ τὸν θάνατο ὅμως τοῦ γαμβροῦ του, τοῦ Νικηφόρου Β΄, ὁ ὁποῖος σκοτώθηκε σὲ μία μάχη μὲ Ἀλβανοὺς στὸν Ἀχελῷο (1359), κυβέρνησε ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμόνας τὴν Ἤπειρο καὶ τὴν Θεσσαλία. Θεωρητικά, βέβαια, κυβέρνησε τὶς δύο μεγάλες ἐπαρχίες, διότι στὴν πραγματικότητα οἱ ἀλβανοὶ τοπάρχες συνεχῶς ἀμφισβητοῦσαν τὴν ἐξουσία του, ὅπως καὶ τῶν διαδόχων του. Ὁ χρονογράφος ἀναφέρεται κολακευτικὰ στοὺς δύο ἀντιπάλους, στὸν Νικηφόρο Β΄ καὶ στὸν Συμεὼν Οὔρεσι. Ὁ Νικηφόρος ἐπιχείρησε νὰ ἀνασυστήσει τὶς προγονικές του κτήσεις στὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Ἤπειρο, φέρνοντας πίσω τοὺς ἐξόριστους Ρωμαίους, ποὺ εἶχαν διωχθεῖ ἀπὸ τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς στὴν Θεσσαλία καὶ στὴν Αἰτωλία, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ *τοὺς Ἀλβανίτας τέλεον ἐκδιῶξαι τοῦ τόπου* (§ 4,30-32). Ὁ Συμεών, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἔγινε δεκτὸς μὲ ἀνοικτὲς ἀγκάλες ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Ἰωαννίνων, ὅταν ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἐξουσία τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἔμεινε γι' αὐτὸν ἀνοικτός: *οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ ἀσμένως αὐτὸν προσεδέξαντο, καὶ ὡς βασιλέα εὐφήμισαν, καὶ τὴν Ἄρταν σὺν τοῖς Ἰωαννίνοις αὐτῷ παραδεδώκασι μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρίων, ὧν ἡ Αἰτωλία πᾶσα κέκτηται* (§ 5, 16-21). Ἡ πόλη τῶν Ἰωαννίνων ἕως ἐκείνη τὴν συγκυρία ὑπῆρξε ἡ μόνη ποὺ δὲν γνώρισε τὴν ἀλβανικὴ κατοχή, ἐνῶ οἱ ἐπαρχίες νοτίως τῆς Ἄρτας εἶχαν ὑποκύψει στὴν ὁρμή τους. Οἱ κάτοικοί της, *πραγματευτάδες περισσοὶ καὶ ἄρχοντες μεγάλοι καὶ κάθες λογῆς τεχνῖται*, σύμφωνα μὲ τὴν δημώδη ἐπιτομὴ τοῦ *Χρονικοῦ*, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τῶν Ἀλβανῶν ζήτησαν ἀπὸ τὸν Συμεὼν νὰ τοὺς δώσει *ἐξουσιαστὴν ἄνθρωπόν του, νὰ τὸν ἔχουν αὐθέντη τους* (§ 8, 15-17, 19-22). Ἔτσι, ὁ Συμεὼν τοὺς ἔδωσε ὡς κυβερνήτη τὸν Θωμᾶ Πρελοῦμπο (*PLP* 23721), ἀλλὰ οἱ Ἰωαννίτες θέλοντας νὰ ἀποφύγουν τὸ ἕνα κακὸ ἔπεσαν σὲ ἄλλο κατὰ πολὺ χειρότερο: *τὴν γὰρ δουλείαν φεύγοντες τῶν Ἀλβανιτῶν μείζοσι κακοῖς ἑαυτοὺς περιέβαλον* (§ 9,6-8). Ὡς διάδοχοι τοῦ Στεφάνου Δουσάν, οἱ σέρβοι ἡγεμόνες ἀναγνωρίζονταν ἀπὸ τοὺς ἕλληνες ὑπηκόους τους ὡς βασιλεῖς. Ἄλλωστε, ἀκολουθοῦσαν τὸ βυζαντινὸ τυπικὸ ποὺ εἶχε υἱοθετήσει

34. Στὸ *Χρονικὸ* ὁ Συμεὼν ἀναφέρεται ὡς *ἴδιος ἀδελφός* (§ 2,1).

ὁ Δουσὰν καὶ ἐπισήμως προβάλλονταν ὡς βασιλεῖς μὲ τὸν τίτλο *ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας*. Σταδιακὰ οἱ Σέρβοι εἶχαν ἀφομοιωθεῖ, βέβαια, ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, γι' αὐτὸ καὶ συμπεριφέρονταν περισσότερο ὡς βυζαντινοὶ παρὰ ὡς σέρβοι ἡγεμόνες.[35] Τὸ *Χρονικὸ* δὲν τοὺς διαφοροποιεῖ πάντως ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο οὔτε γίνεται ἐθνικὴ διάκριση εἰς βάρος τους. Σχεδὸν ὅλοι τους εἶχαν συνάψει στενὲς σχέσεις μὲ τὴν βυζαντινὴ ἀριστοκρατία, ἀρκετοὶ προέρχονταν μάλιστα ἀπὸ μεικτοὺς γάμους. Ὁ Συμεὼν συνακόλουθα ἀποκαλεῖται *φιλόχριστος βασιλεύς*, ἡ μητέρα τῆς Θωμαΐδος ὀνομάζεται *βασιλὶς Ἄννα*, ἡ Θωμαῒς ἐπίσης θεωρεῖται βασίλισσα, ὅπως καὶ ἡ σύζυγος τοῦ δεσπότη Θωμᾶ, ἡ Μαρία Ἀγγελίνα Παλαιολογίνα. Οἱ αὐλικοὶ τίτλοι στὴν αὐλή τους διατηρήθηκαν (*πρωτοβεστιάριος* § 11,30-31. 16,22. § 29,12. *μέγας μαΐστωρ* § 17,17. *πρωτασηκρήτης* § 22,17. *καβαλλάριος* § 10,27), ὅπως καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς διοίκησης καὶ τῆς οἰκονομίας (*μονοπώλια* § 21,29. *σίκλα* § 21,28. *ἀγγαρεία* § 21,30. § 31,20. *μιτᾶτον* § 31,18. *πάροικοι* § 31,18. 33,10).

Ἐκδόσεις

I. BEKKER, *CSHB*, 1849, 209-239. –S. CIRAC ESTOPAÑÁN, *Bizancio y España: El legado de la basilissa María y de los déspotas Thomas y Esaú de Joannina*, Βαρκελώνη 1943. –Λ. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, «Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων κατ' ἀνέκδοτον δημώδη ἐπιτομήν», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962) 57-115.

Γενικὴ Βιβλιογραφία

KRUMBACHER, *Geschichte*, I, 394-395. *Ἱστορία*, I, 799-800. –MORAVCSIK, 352. –COLONNA, 26. –HUNGER, *Literatur*, I, 481. *Λογοτεχνία*, II, 333-334.

35. Πβ. *καὶ* Soulis, «Problèmes des rélations byzantino-serbes au XIVe siècle», 104-105.

Εἰδικὴ βιβλιογραφία

Γ.Χ. ΣΟΥΛΗΣ, «Ἡ πρώτη περίοδος τῆς σερβοκρατίας ἐν Θεσσαλίᾳ (1348-1356)», *ΕΕΒΣ* 20 (1950) 56-73. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Περὶ τῶν μεσαιωνικῶν ἀλβανικῶν φύλων τῶν Μαλακασίων, Μπουΐων καὶ Μεσαριτῶν», *ΕΕΒΣ* 23 (1953) 213-216. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Βλαχία – Μεγάλη Βλαχία – ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία: Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικὴν γεωγραφίαν τῆς μεσαιωνικῆς Θεσσαλίας», *Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλου*, Ἀθήνα 1953, 489-497. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «The Thessalian Vlachia», *ZRVI* 8 (1963) 271-273. –Λ.Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *Χρονικὰ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατούμενης Ἠπείρου. Ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα*, [Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν], Ἰωάννινα 1962. –L. VRANOUSSIS, «Deux historiens byzantins qui n'ont jamais existé: Comnénos et Proclos», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 12 (1962) 23-29. –G. SOULIS, «Problèmes des relations byzantino-serbes au XIVe siècle», *Thirteenth International Congress of Byzantine Studies*, Ὀξφόρδη 1967, 57-61. –Θ. ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ, «Ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς καὶ ἡ Μαρία Παλαιολογίνα κτήτορες τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Γαβαλλιωτίσσης στὰ Βοδενά», *Κληρονομία* 13 (1983) 509-516. –C. MATANOV, «The Phenomenon Thomas Preljumbović», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου (Άρτα 27-31 Μαΐου 1990)*, Άρτα 1992, 63-68. –L. MAKSIMOVIĆ, «Το Χρονικό των Ιωαννίνων ως ιστορική πηγή», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, ό.π., 53-62. –P. SCHREINER, «Το αρχαιότερο χειρόγραφο του Χρονικού των Ιωαννίνων», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, ό.π., 47-51. –G. SOULIS, *The Serbs and Byzantium During the Reign of Tsar Stephen Dušan (1331-1355)*, [Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ -2], Ἀθήνα 1995, 230-253. –Δ.Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, «Τὸ ἐκδοτήριο, ἐξισαστικὸ καὶ ἀποδεικτικὸ γράμμα τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Δούκαινας Παλαιολογίνας», *Realia Byzantina*, [Byzantinisches Archiv – 22], Βερολίνο – Νέα Ὑόρκη 2009, 267-274. –T. SANSARIDOU-HENDRICKX, «The Albanian in the Chronicle(s) of Ioannina: an anthropological approach», *Acta Patristica et Byzantina* 21 (2010) 287-306. –ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, «Maria Angelina Palaiologina: Abused Wife or Husband-Slayer?», *Journal of Early Christian History* 22 (2011) 131-142. –Δ.Σ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, «Τὸ ζήτημα τῆς κριτικῆς ἔκδοσης τοῦ Χρονικοῦ τῶν Ἰωαννίνων: ἀπὸ τὸν K. Krumbacher στὴ σύγχρονη ἔρευνα», *Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο* 31 (2012) 255-262.

Η ΤΥΡΑΝΝΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΠΡΕΛΟΥΜΠΟΥ

Ὁ συγγραφέας τοῦ *Χρονικοῦ τῶν Ἰωαννίνων* παραμένει ἄγνωστος. Πρέπει νὰ ἔζησε στὰ Ἰωάννινα τὴν περίοδο ποὺ ἐξουσίαζε τὴν πόλη ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος καὶ φαίνεται νὰ παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν πολιτικῶν γεγονότων ἐπὶ Ἰζαού, τουλάχιστον ἕως καὶ τὸ σημεῖο ποὺ διακόπτεται ἡ ἐξιστόρηση (1399). Ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς εἶναι ἀκαθόριστος, ἂν καὶ προτείνεται δίχως νὰ ὑπάρχουν σαφεῖς ἐνδείξεις τὸ ἔτος 1401 ἢ ἀκόμη καὶ τὸ 1440.[36] Ὁ συγγραφέας παρὰ τὶς ὅποιες ἱστοριογραφικὲς ἐπιδιώξεις του τελικὰ ἔγραψε μία χρονογραφία σὲ γλώσσα προσεγμένη, μὲ σχετικὰ λίγες παραχωρήσεις στὴν ὁμιλουμένη τῆς ἐποχῆς του.[37] Ἡ παιδεία του, ὅπως δείχνουν τὰ βιβλικά του χωρία καὶ τὸ γενικότερο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἦταν μᾶλλον θεολογική.[38] Δὲν εἶναι ὅμως ξεκάθαρο ἂν ὑπῆρξε ἐκκλησιαστικός. Ἕνας παραπάνω

---

36. Sebastian Cirac Estopañán, *Bizancio y España*, 75.

37. § 10,18 *χορτοποθήκας*. § 14,10 *παλιουρὴν* (φράχτης, Κριαρᾶς, τ. ΙΔ΄, 247). § 14,21 *φοβιτζιάρης*. § 16,16 *ῥιμπαραίους*. § 19,5, 35 *γουλάν*. § 19,7 *ῥούα! ῥούα* (χτυπᾶτε)! § 23,14-16 *κεφαλάδας, ζουπαναίους* (ἀπὸ τὸ σερβ. Župan, ἄρχων, Κριαρᾶς, τ. Ζ΄, 30). Ἡ λέξη *μαχάριν* (§ 11,13) εἶναι τουρκικῆς προελεύσεως, βλ. καὶ σχόλια. Γιὰ τὸ νόημα καὶ τὴν ἐτυμολογία τοῦ τύπου *ῥιμπαραίους*, κλέφτες, κουρσάρους, βλ. Βρανούσης, *Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων*, 109-111.

38. Βλ. ἐνδεικτικὰ § 10,49-50: *μικρὰ γὰρ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν τοῦ Θωμᾶ* ~ *Ἐκκλησιαστής*, 25:19. § 12,18-19: *ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος* ~ *Ἑβρ.* 11:32. § 16,35-37 ~ *Ἐφεσ.* 5:12. § 16, 29-30 ~ *Παροιμ.* 12:25. § 41,19-21 ~ *Ἱερεμ.* 31:15. Ἀλλὰ ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ἀναφορά του στὴν *τῶν μαρτύρων ἡ Νικομηδέων μεγαλόπολις* (§ 20,14-16).

λόγος ποὺ ἀντιπαθοῦσε τὸν δεσπότη Θωμᾶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα ποὺ εἶχε ἐπιδείξει καὶ τὴν καταπίεση ποὺ ἀσκοῦσε, ἦταν ἀναμφίβολα οἱ διώξεις τῶν ἱεραρχῶν τῆς πόλης καὶ οἱ δημεύσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας (§ 10,6-21. 23,21-39. 26,5-23).[39] Ὁ χρονογράφος τὸν κατηγόρησε γιὰ τὶς διώξεις τῶν τοπικῶν ἀρχόντων –*καὶ κατὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων κακῶς αὐτοῖς χεῖρα κινεῖ* (§ 10, 23-25)– ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν βαριὰ φορολογία ποὺ ἐπέβαλε στοὺς ἀγρότες καὶ στοὺς τεχνίτες, τὴν αὔξηση τῶν τιμῶν στὰ προϊόντα, ἀλλὰ καὶ στὶς κάθε λογῆς ἀγγαρεῖες, ζημίες καὶ ὑποχρεώσεις ποὺ θέσπισε καὶ ἔκαναν τὸν βίο ἀβίωτο στοὺς κατοίκους (§ 12,15-40). Οὐσιαστικὰ ὁ χρονογράφος δὲν εἶχε τίποτε τὸ θετικὸ νὰ γράψει γιὰ τὸν σέρβο ἡγεμόνα. Παλαιότερα προτάθηκε ἀπὸ τὸν Sebastian Cirac Estopañán[40] ἡ ἄποψη ὅτι τὸ *Χρονικὸ* ἦταν ἕνας λίβελλος κατὰ τοῦ Θωμᾶ, ὁ ὁποῖος γράφτηκε μετὰ τὴν δολοφονία του (23 Δεκεμβρίου 1384) μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἀναδείξει ὡς νόμιμους καὶ ἀγαθοὺς ἡγεμόνες τὴν Μαρία Παλαιολογίνα καὶ τὸν δεύτερο σύζυγό της Ἰζαού:

> *Τότε τοίνυν ὁ Ἰζαού, φιλόχριστος ὤν, μετὰ τῆς εὐσεβοῦς*
> *βασιλίσσης Ἀγγελίνης καὶ τοῦ θειοτάτου βασιλέως*
> *Ἰωάσαφ, ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ γενόμενοι, ὁμοθυμαδὸν*
> *τὰς φυλακὰς ἐξεκένωσαν, τὰ κλωβία καὶ τὴν παλιουρὴν*
> *ἐχάλασαν, τὰ μιτᾶτα κατέπαυσαν* [...] *διὰ τοῦτο οἱ Ἰωαννῖται*
> *πανυψηλότατον καὶ ἐκλαμπρότατον αὐτὸν ἀνεκήρυξαν*
> (§ 31,11-18, 24-26).

Ἡ Μαρία Ἀγγελίνα εἶχε βασιλικὴ ρίζα καὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου νόμιμα δικαιώματα στὸν θρόνο. Σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ *Χρονικοῦ* παρουσιάζεται θετικά, ὅπως

---

39. Γιὰ τὴν δήμευση τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀπὸ τὸν Θωμᾶ καὶ τὴν μετατροπὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτισμάτων σὲ *χορτοθήκας* καὶ *σιτοθήκας*, βλ. Μ.Σ. Κορδώσης, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα: Κάστρο (πόλη) – Ξώκαστρο – Κοινωνία – Διοίκηση – Οἰκονομία», *Ἱστορικογεωγραφικὰ* 9 (2002) 240-241.

40. Sebastian Cirac Estopañán, *Bizancio y España*, 74. Γ.Χ. Σούλης, *Ἀθηνᾶ* 54 (1850) 354.

καὶ τὰ προγονικά της δικαιώματα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν δυνάστη σύζυγό της, στὸν ὁποῖο δὲν ἀποδίδεται κανένας τίτλος, ἂν καὶ κυβερνοῦσε τὴν πόλη ἀπὸ τὸ 1367, ἕως ὅτου τελικὰ ἀναγνωρίστηκε δεσπότης τὸ 1382, (§ 26,5-14): *ἀγαθὴ τῷ ὄντι γε κυρία εὐσεβεστάτη βασίλισσα Ἀγγελῖνα Δούκαινα ἡ Παλαιολογῖνα* (§ 36,3-5). Οἱ ἐξορίες, οἱ θανατικὲς καταδίκες καὶ γενικότερα τὸ κλίμα τρόμου ποὺ περιέγραψε ὁ χρονογράφος θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι μεγαλοποιοῦνται σκοπίμως.[41] Ἡ ἑρμηνεία αὐτὴ ὁμολογουμένως ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Χαλκοκονδύλη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Μαρία Ἀγγελίνα εἶχε ἐρωτευτεῖ τὸν νεαρὸ Ἰζαού, ὁ ὁποῖος εἶχε ἔρθει αἰχμάλωτος στὴν αὐλὴ τοῦ Θωμᾶ μετὰ τὴν ἥττα τοῦ μεγάλου μαΐστορος (§ 17,16-23),[42] καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἐραστή της σχεδίασε τὴν δολοφονία τοῦ συζύγου της. Ὁ Χαλκοκονδύλης χωρὶς περιστροφὲς τὴν χαρακτηρίζει ἄπιστη καὶ ἀκόλαστη: *Ἡ δὲ γυνὴ τούτου ὡς ἑώρα τὸν νεανίαν, ἠράσθη τε αὐτοῦ· ἦν γὰρ καὶ ἐς ἄλλους πρότερον φοιτῶσα ἄνδρας καὶ ἀκόλαστος* (Darkó, IV, 199,4-6). Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι ἡ Μαρία Ἀγγελίνα παντρεύτηκε τὸν Ἰζαοὺ πρὶν κὰν περάσουν οἱ σαράντα ἡμέρες τοῦ μνημοσύνου τοῦ δολοφονηθέντος Θωμᾶ (31 Ἰανουαρίου 1385). Τὴν μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας στὸν Ἰζαού, ὅπως καὶ τὸν γάμο, ἐνέκρινε ὁ ἀδελφὸς τῆς νύφης, ὁ Ἰωάννης Οὔρεσις, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβεῖ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ στὰ Ἰωάννινα. Τὴν περίοδο ἐκείνη ὁ σέρβος ἡγεμόνας τῆς Θεσσαλίας εἶχε ἀσπαστεῖ τὸν μοναχικὸ βίο καὶ ἦταν γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ. Ἂν ἀποδεχθοῦμε ὡς ἀληθὴ τὴν εἴδηση τοῦ Χαλκοκονδύλη, τότε ἡ κατηγορία ποὺ τῆς προσῆψε γιὰ τὸ ἦθος της νωρίτερα ὁ Μιχαὴλ Ἀψαρᾶς δὲν ἦταν ὁλότελα συκοφαντικὴ (§ 16,21-18). Ἀλλὰ ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ ζήτημα, ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος τελικὰ ἀντιμετώπισε ἐπιτυχῶς τὴν ἀλβανικὴ ἀπειλή. Τὰ σκληρὰ μέτρα ποὺ ἐπέβαλε στοὺς ὑπηκόους του καὶ γιὰ

41. Sebastian Cirac Estopañán, *Bizancio y España*, 74-75. Τὴν ἄποψη τοῦ ἱσπανοῦ μελετητῆ υἱοθέτησε πάντως καὶ ὁ Soulis, *The Serbs and Byzantium During the Reign of Tsar Stephen Dušan*, 243-245.

42. Ὑπονοεῖται ὁ Juan Fernandez de Heredia, μέγας μάγιστρος τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, ὁ ὁποῖος αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ τὸν Γκίνη Σπάτα, πουλήθηκε στοὺς Τούρκους καὶ τελικὰ ἐξαγοράστηκε, ἀφοῦ βρέθηκαν τὰ ἀναγκαῖα λύτρα. Sebastian Cirac Estopañán, *ὅ.π.*, 143-146. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 211.

τὰ ὁποῖα κατηγορήθηκε ὡς τύραννος ἀπὸ τὸν χρονογράφο ἐνδεχομένως ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς πόλης.[43]

Βιβλιογραφία

D.M. NICOL, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 201-224. –Μ.Σ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα: Κάστρο (πόλη) – Ξώκαστρο – Κοινωνία – Διοίκηση – Οἰκονομία», *Ἱστορικογεωγραφικὰ* 9 (2002) 9-348.

[*ΟΥΤΟΣ Ο ΘΩΜΑΣ ΠΟΛΛΑΣ ΚΑΙ ΧΑΛΕΠΑΣ ΕΠΗΓΑΓΕ ΚΑΚΩΣΕΙΣ*]

10. *Ὁ δὲ τὴν ἀλωπεκῆν ὑπενδὺς ὑπούλως καὶ δολερῶς τοὺς πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ καὶ τὴν ἀλωπεκῆν ἀποτίθεται, τὴν δὲ λεοντῆν ὑπενδύεται. Καὶ πρῶτα μὲν κατὰ τῆς ἐκκλησίας χωρεῖ, καὶ τὸν ποιμένα ταύτης ἐξωθεῖ· Σεβαστιανὸς δ' οὗτος ἦν, ἀνὴρ ἔργῳ τε καὶ λόγῳ περιβόητος· ἀφαιρεῖ δὲ τὰ προσόντα τῇ ἐκκλησίᾳ χωρία καὶ κτήματα, καὶ ταῦτα τοῖς μετ' αὐτοῦ Σέρβοις ἀπονέμει· καὶ μελανένδυτος, φεῦ, καὶ σκοτοδυτοῦσα ἡ τῶν Ἰωαννίνων μητρόπολις γίνεται τὸν αὐτῆς ποιμένα μὴ ἔχουσα, ἕως οὗ καὶ εἰς παντελῆ ἐρημίαν ἡ ἐκκλησία αὕτη κατήντησε· καὶ χορτοθήκας, οἴμοι, καὶ σιτοθήκας τὰ ἐν αὐτῇ οἰκήματα πεποίηκε, καὶ ὕστερον καὶ κατὰ τῶν θείων σκευῶν χεῖρα κινῆσαι τετόλμηκε. Καὶ οὕτω μὲν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐποίει. Ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων κακῶς αὐτοῖς χεῖρα κινεῖ· καὶ οὕτω τὸν Βατάτσην κὺρ Κωνσταντῖνον μετὰ τοῦ καβαλλαρίου Μυρσιωάννη τοῦ Ἀμιραλῆ ἐν τῇ φρουρᾷ ἀποκλείει, καὶ δολίως αὐτοὺς τυραννήσας, τὸν μὲν Βατάτσην ἐξόριστον ἐκπέμπει, τὸν Ἀμιραλὴν δὲ ἐάσας, ἐντίμως αὐτὸν πάλιν εἶχε. Τοὺς δὲ λοιποὺς παραβλέψας, οἱ μὲν φυγάδες ᾤχοντο, οἱ δὲ καὶ εἰς ἀποστασίαν ἐτράπησαν· ἐξ*

43. Βλ. καὶ τὶς ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ L. Maksimović, «Το Χρονικό των Ιωαννίνων ως ιστορική πηγή», *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, 58-62.

ὧν καὶ ὁ Βάρδας, κρατῶν τὸ κάστρον τοῦ Ἁγίου Δονάτου, αὐτὸν ἐξηρνήσατο. Μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Καψοκαβάδης κὺρ Ἰωάννης ἐν τῷ τῆς Ἀραχοβίτσας κάστρῳ πύργον πρὸς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο. Οἱ δὲ οἰκιακοὶ αὐτοῦ ἔντιμοι Σέρβοι, οἱ μὲν κρυφίως ἀπ' αὐτοῦ ἔφυγον, οἱ δὲ καὶ μὴ δυνάμενοι ὑπομένειν τὴν αὐτοῦ μανιώδη σκαιότητα, φανερῶς ἀπ' αὐτοῦ ᾤχοντο καὶ ἀπεδήμουν, καὶ μικροῦ πάντες αὐτὸν ἐξέλιπον. Ἀμέλει αὐτὸς ὑπέμεινε τὰ ἑαυτοῦ φρονῶν, κυριευόμενος ὑπὸ τῆς πλεονεξίας καὶ φιλαργυρίας· μικρὰ γὰρ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν τοῦ Θωμᾶ.

11. *Εἶτα καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ κάστρου κακῶς αὐτοῖς χεῖρα ἐκτείνει. Ἀνὴρ γὰρ τῶν ἐντίμων τῆς πόλεως, Ἠλίας Κλαυσῆς ὀνομαζόμενος, προσεκαλέσατο αὐτὸν ἀνάδοχον εἰς τὸ ἑαυτοῦ γνησιώτατον τέκνον· καὶ διὰ τὸ ὑπάρχειν αὐτῷ κτήματα πολλὰ ἢ χρήματα ὡς πλουσίῳ, κακῶς καὶ ἀνηλεῶς αὐτὸν ἐτυράννησε· διὰ γὰρ τὰ χρήματα τὴν γαστέρα αὐτοῦ πυρὶ κατεστάλαξε, καὶ τὰς μασχάλας αὐτοῦ λαμπάσι πυρὸς καταφλέγει, τῷ δὲ στόματι αὐτοῦ μαχάριν τιθεὶς ὕδωρ σμιγὲν μετὰ στακτὸς ἐγχέει· τοσοῦτον γὰρ ἦν φιλόχρυσος ὁ μισόχριστος, ὥστε τὸ πάντων ἔσχατον τῶν κακῶν, τὴν δευτέραν εἰδωλολατρίαν, τὴν φιλαργυρίαν φημί, ὡς οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἑαυτῷ ἐθησαύρισεν, καὶ διὰ τοῦτο ὠμότατος ἀνθρωποκτόνος ἀποκατέστη, ἕως ὅτου ἔφθασε, κατὰ τὸ γνωμικὸν [αὐτοῦ], τοῦ ἔχειν ἄνδρας τῆς βουλῆς αὐτοῦ καταλάλους, κοιλιοδούλους, ἐπιβούλους, καταδότας καὶ φάλτζους· τὸν ἔργοις ὀνομαζόμενον Κουτζοθεόδωρον καὶ Μανουὴλ τὸν Τζιμπλόν· τὸν δὲ Μιχαὴλ τὸν Ἀψαρᾶν καὶ πρωτοβεστιάριον τετίμηκε. Οὗτος τοίνυν ὁ Ἀψαρᾶς τὸν πρωτεξάδελφον αὐτοῦ Νικηφόρον τὸν Βαταλᾶν δολίως αὐτὸν ἐψιθύρισε, καὶ ὁ δεσπότης Θωμᾶς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύττει, καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν γονέων αὐτοῦ καὶ ἑτέρων συγγενῶν ἐξορίστους ἐκπέμπει, καὶ τὸν Ἀψαρᾶν πλεῖον ἁπάντων φιλεῖ, καὶ οὕτως ἐκ συνθήματος τούτου τοὺς Ἰωαννίτας πάντας προδότας, δολίους καὶ φάλτζους ἐπωνόμαζε, καὶ οὐ μόνον κατηγόρευσεν, ἀλλὰ καὶ παντελῶς αὐτοὺς κακῶς εἶχε.*

12. *Παραυτίκα γοῦν καὶ λοιμὸς μέγας θανατηφόρος τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων γίνεται, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ τῷ ὄντι τῆς μεγάλης κακίας τοῦ Θωμᾶ ἐκχέοντος τὴν ὠμότητα, τῷ ͵ςωος' ἔτει. Τοῦ λοιμοῦ τοίνυν παυσαμένου, [κακοπραγίᾳ τῶν Ἰωαννίνων] ἤρξατο ὁ Θωμᾶς τὰς χήρας γυναῖκας μνηστεύειν μετὰ τῶν Σέρβων καὶ προσεκτίζειν αὐτοῖς τὰ κτήματα καὶ πράγματα τῶν τοπικῶν. Καὶ πρῶτα μὲν ἐξεφώνησεν ἐξαλείμματα, ἔπειτα δὲ τοὺς ὀρφανοὺς ἀλλοτρίους ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων ἀποκαθιστᾷ, καὶ ἁπλῶς ἅπαντας ἄνδρας καὶ*

γυναῖκας μισῶν ἐξωλόθρευσε. Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ τῶν τότε κακοπραγιῶν τοῦ Θωμᾶ, ἃς ἐνόμισε τῇ πόλει, περὶ τοῦ οἴνου τῆς σίκλας καὶ τῶν ἀγγαρειῶν καὶ ζημιῶν καὶ δασμῶν τοῦ ὅλου χρόνου, καὶ ἄλλα τινὰ πάθη, ἤγουν μιτᾶτα καὶ προνοίας καὶ μονοπώλια, ἄλλοτε τοῦ οἴνου καὶ τοῦ σίτου, ἄλλοτε δὲ καὶ τῶν κρεῶν, ὁτὲ δὲ καὶ τοῦ τυροῦ, ἀείποτε δὲ τῶν ἰχθύων καὶ ὀπωρῶν, καὶ ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, καὶ ἄλλα πλεῖστα πάθη, ὡς οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλεῖν· οὐδὲ νοῦς, οὐδὲ γλῶσσα δυνηθείη ἐξειπεῖν τὰ τούτου πανουργήματα καὶ μηχανήματα. Πρὸς μὲν τῶν ἐπισήμων τεχνιτῶν ζημίαι καὶ ἀγγαρεῖαι μετὰ τῶν δασμῶν, πρὸς δὲ τῶν ἀτέχνων καὶ ἐλευθέρων ἀνθρώπων δουλεία ἄμισθος καὶ κόπος ἀδαπάνητος· μικρὰ γὰρ πᾶσα κακία πρὸς κακίαν τοῦ Θωμᾶ. Καὶ ἀληθῶς πολυθρήνητος ὤφθη τότε ἡ πόλις αὕτη τῶν Ἰωαννίνων· εἶχε γὰρ τότε τὸ τοῦ ἀποστόλου καὶ λέγειν καὶ φάναι «ἔσωθεν τρόμος, ἔξωθεν φόβος», πῇ μὲν τὰ τοῦ τυράννου, πῇ δὲ τὰ τῶν Ἀλβανιτῶν, ἐπιδρομῆς ἐπικειμένης.

[*Ἱστορικὸν περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου*, ἐκδ. Λ. Βρανούση, 80-84]

Σχόλια

(10)

1-2. *ἀλωπεκῆν – λεοντῆν*: πβ. τὴν παροιμιώδη φράση *ὅπου γὰρ ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν*. Πλούταρχος, *Βίος Λυσάνδρου*, VII, 4, 2.

16. *κάστρον τοῦ Ἁγίου Δονάτου*: Πρόκειται γιὰ τὸ σημερινὸ Γλυκύ, νοτίως τῆς Ἡγουμενίτσας, ἕδρα λατρείας τοῦ ἐπισκόπου Εὐροίας Δονάτου, ἡ ἀρχιερατεία τοῦ ὁποίου χρονολογεῖται στὴν περίοδο τοῦ Θεοδοσίου Α' (379-395). P. Soustal, *Nikopolis und Kephallenia*, [Tabula Imperii Byzantini – 3], Βιέννη 1981, 158.

17. *τῆς Ἀραχοβίτσας κάστρῳ*: Περὶ τὰ δεκαεπτὰ χιλιόμετρα βορειοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων ἀνάμεσα στὸν κάμπο τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς κοιλάδας τοῦ Καλαμᾶ. Soustal, *Nikopolis und Kephallenia*, 110.

(11)

6. *μαχάριν*: «ξύλινος κρίκος ποὺ περνοῦσαν στὰ ρουθούνια ἢ τὰ σαγόνια τῶν ζώων γιὰ νὰ τὰ δαμάσουν». Βρανούσης, *Τὸ Χρονικὸν τῶν Ἰωαννίνων*, 108. Κριαράς, *Λεξικόν*, Θ', 377.

(12)

6. *ἐξεφώνησεν ἐξαλείμματα*: Κατὰ τὸν Κριαρά, *Λεξικόν*, ΣΤ', 98, ὁ ὅρος *ἐξάλειμμα* προσδιόριζε τὸ μικρὸ ἰδιωτικὸ κτῆμα ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὸ μοίρασμα δημόσιας γῆς. Ἀπαντᾶ, ὡστόσο, σὲ σχέση μὲ ἐγκαταλειμμένα κτήματα ποὺ παραχωροῦνταν ὡς ἐξαλειμματικὰ σὲ ἄλλους ἰδιοκτῆτες ἢ στὸ κράτος. Ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος προχώρησε, σύμφωνα μὲ τὸ *Χρονικό*, στὶς δημεύσεις τῶν κτημάτων τῶν *τοπικῶν* μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἦταν *ἐξαλειμματικά*. Κορδώσης, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα», 242.

10. *σίκλας*: Μονάδα μέτρησης, στὴν προκειμένη περίπτωση τοῦ κρασιοῦ, ποὺ ὑπολογίζεται περὶ τὶς ἑξήντα ὀκάδες, ὅπως σημειώνει ὁ Γ.Σ. Δεστούνης στὰ σχόλια τῆς ἔκδοσής του *Ἱστορικὸν Κομνηνοῦ μοναχοῦ καὶ Πρόκλου μοναχοῦ περὶ διαφόρων δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου*, Ἁγία Πετρούπολη 1858, 15.

10. *ἀγγαρειῶν*: Καταναγκαστικὴ ὑπηρεσία πρὸς τὸ κράτος συνήθως ἄνευ ἀμοιβῆς, ὅπως ἡ καστροκτησία καὶ ἡ κατασκευὴ δρόμων. Στὸ κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ* ἀπαντᾶ παράλληλα μὲ τὰς *πολυδουλείας* (§ 30,20). Α. Σταυρίδου – Ζαφράκα, «Ἡ ἀγγαρεία στὸ Βυζάντιο», *Βυζαντινὰ* 11 (1982) 21-54. Κορδώσης, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα», 255.

11. *μιτᾶτα*: Ὁ ὅρος ἀπαντᾶ μὲ διάφορες σημασίες καὶ κυρίως σὲ σχέση μὲ τὴν στέγαση καὶ συντήρηση τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων ἀπὸ πολίτες. Τὸν 14ο αἰώνα σήμαινε τὴν ὑποχρεωτικὴ πώληση προμηθειῶν σὲ χαμηλὲς τιμὲς γιὰ τὴν διοίκηση καὶ τὶς στρατιωτικὲς ἀνάγκες. *ODB*, II, 1385.

11. *προνοίας*: Ὁ θεσμὸς τῆς πρόνοιας δὲν ἔχει θέση ἀνάμεσα στὶς ζημίες καὶ τὰ φορολογικὰ βάρη ποὺ ἐπέβαλε ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος στοὺς ὑπηκόους του. Ὁ Γ.Σ. Δεστούνης ἑρμήνευσε τὴν *πρόνοια* μὲ τὴν ἔννοια τῆς προμήθειας ἢ τῆς παροχῆς, σελ. 15 τῆς ἔκδοσής του. Στὴν ἔκδοση Pouqueville, Παρίσι 1820/1821, 219 τὸ κείμενο

ἀντὶ προνοίας παραδίδει *πορνείας*: *καὶ ἄλλα τινὰ πάθη, ἤγουν κοιμητάτα καὶ πορνείας καὶ μονοπώλια*. Κορδώσης, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα», 257-258.

11. *μονοπώλια*: Ὁ μονοπωλιακὸς ἔλεγχος στὰ τρόφιμα ποὺ ἐπέβαλε ὁ Θωμᾶς Πρελοῦμπος ζημίωνε τοὺς παραγωγοὺς καὶ τὶς συντεχνίες. Μονοπώλιο ἐπέβαλαν οἱ αὐτοκράτορες παλαιότερα στὸ μετάξι καὶ στὸ σιτάρι, ἀργότερα καὶ στὸ κρασί. *ODB*, II, 1399-1400. Κορδώσης, «Τὰ βυζαντινὰ Γιάννενα», 264-265.

17. *ἀτέχνων καὶ ἐλευθέρων*: Οἱ *ἐλεύθεροι* ἦταν ἀκτήμονες καὶ συνεπῶς δὲν εἶχαν καμία φορολογικὴ ὑποχρέωση πρὸς τὸ κράτος ἢ πρὸς κάποιον ἰδιώτη. Εἰκάζεται ὅτι ἦταν πάροικοι ποὺ εἶχαν χάσει τὰ κτήματά τους. Στὸ κείμενο παραλληλίζονται μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν γνώριζαν καμία τέχνη. Βλ. *ODB*, I, 685.

20. *ἔσωθεν – ἔξωθεν*: πβ. *ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι*. *Β' Κορινθ.* 7:5.

ΤΟ *ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ*

Τὸ *Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας* εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον πολυσυζητημένα κείμενα τῆς βυζαντινῆς γραμματείας. Ὁ Ἰάκωβος Φ. Φαλλμεράυερ στήριξε τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ἐξάλειψη τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐξαιτίας τῶν σλαβικῶν εἰσβολῶν μεταξὺ ἄλλων καὶ στὸ γνωστὸ πλέον χωρίο τοῦ *Χρονικοῦ*:[44]

> *Ἐν ἑτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τήν τε παλαιὰν Ἤπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν. Οἳ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἷλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ καταφθείραντες, κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ τὰς μιαιφόνους αὐτῶν χεῖρας δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, ἄλλος ἀλλαχῇ διεσπάρησαν* (Dujčev, *Cronaca di Monemvasia*, 12,85-92).

Σὲ μία διάλεξη ποὺ ὁ ἴδιος ἔδωσε στὴν Βαυαρικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν μὲ τὸν τίτλο *Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων*, ὑποστήριξε τὴν θεωρία του γιὰ τὴν ἐξάλειψη κάθε ἴχνους ἑλληνικῆς ζωῆς μὲ δραματικὸ τρόπο, προσδιορίζοντας τὶς μεγάλες ἀνατροπὲς ποὺ ἐπῆλθαν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α':

> «ὅταν ἡ μεγάλη κολόνα τῶν ἐθνῶν ἀνάμεσα στὸ Δούναβη
> καὶ τὴ Βαλτικὴ Θάλασσα συγκλονίστηκε ἀπὸ μεγάλα ἱστορικὰ

44. J.Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, II, Στουτγάρδη – Τυβίγγη 1845, 367-458, ἰδίως 412-414, 440-441.

> συμβάντα καί, σὰ μαῦρο σύννεφο σπρωγμένο ἀπὸ ἄγρια
> καταιγίδα, σύρθηκε πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδας χωρὶς
> ν' ἀφήσει, κατὰ τὴν ἔκφραση ἑνὸς παρατηρητῆ τῆς ἐποχῆς,
> οὔτε μιὰ πεδιάδα, οὔτε ἕνα βουνὸ ἢ ἕνα φαράγγι στὴ βυζαντινὴ
> ἐπικράτεια ποὺ νὰ μὴ τὸ ἐρημώσει[45] [...] ὥσπου τελικὰ ὅλες οἱ
> πόλεις καὶ τὰ χωριὰ τῆς Ἑλλάδας δηώθηκαν καὶ ἀποψιλώθηκαν
> ἀπὸ τὸν πληθυσμό τους καὶ καταστράφηκαν ὅλα τὰ μεγαλεῖα
> τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας [...] ὥσπου τελικὰ τὸ ξανανιωμένο
> βυζαντινὸ βασίλειο, δυναμωμένο ἀπὸ τὴν προσθήκη
> βαρβαρικῆς ζωτικῆς δύναμης ξαναϋπόταξε στὸ ζυγὸ μιὰν
> Ἑλλάδα ποὺ ἦταν πιὰ σλαβικὴ καὶ μπολιάζοντάς την μὲ
> χριστιανικὴ πίστη καὶ νεοελληνικὴ γλώσσα, δημιούργησε μία,
> ἀπὸ κάθε ἄποψη, καινούρια Ἑλλάδα».[46]

Τὸ *Χρονικὸ τῆς Μονεμβασίας* πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1749 ἀπὸ τὸν Joseph Pasinus, συντάκτη τοῦ καταλόγου τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Τορίνου, ἀπὸ τὸν κώδικα *Taurinensis* 3336b. I 4 [B VII 29], τοῦ 16ου αἰώνα, ὁ ὁποῖος ἀποτεφρώθηκε μαζὶ μὲ ἄλλα χειρόγραφα σὲ μία πυρκαγιὰ τὸ 1904. Μετὰ τὴν προβολὴ τοῦ *Χρονικοῦ* ἀπὸ τὸν Φ.Ι. Φαλλμεράυερ καὶ τὶς ἔντονες συζητήσεις ποὺ ἀκολούθησαν ἐξαιτίας τῶν ἀπόψεών του περὶ τοῦ ἐκσλαβισμοῦ τῆς Πελοποννήσου,[47] ὁ Σπυρίδων Λάμπρος ἔφερε στὸ φῶς τρία

45. Προκόπιος, *Ἀνέκδοτα*, Haury, XI,10,2.: *Διὸ δὴ χῶρος μέν τις ἢ ὄρος ἢ σπήλαιον ἢ ἄλλο τι τῆς Ῥωμαίων γῆς ὑπὸ τὸν χρόνον τοῦτον ἀδῄωτον οὐδαμῇ ἔμεινεν.*

46. Ἰάκωβος Φ. Φαλλμεράυερ, *Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων*, Μετάφρ. Κ.Π. Ρωμανός, Ἀθήνα 1984, 44-45 (= *Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika?, oder, Nähere Begründung der im ersten Bander der Geschichte von Morea während des Mittelalters aufgestellten Lehre über die Entstehung der heutigen Griechen*, gelesen in der öffentlichen Sitzung der k. Bayerschen Akademie der Wissenschaften, Στουτγάρδη – Τυβίγγη, 1835).

47. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters*, Erster Theil, (= *Ιστορία της Χερσονήσου του Μοριά κατά τον μεσαίωνα, Πρώτο μέρος: Αφανισμός*

νέα χειρόγραφα τοῦ *Χρονικοῦ*, γραμμένα καὶ τὰ τρία τὸν 16ο αἰώνα, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν μία νέα διάσταση στὴν συζήτηση. Διότι τότε τέθηκε καὶ τὸ ζήτημα τῆς προτεραιότητας τοῦ ἑνὸς χειρογράφου ἔναντι τοῦ ἄλλου, τῶν ἀντίστοιχων πηγῶν τους, ἀλλὰ καὶ τῆς πληρότητας τῶν εἰδήσεών τους. Πρόκειται γιὰ τὰ χειρόγραφα τῶν μονῶν Κουτλουμουσίου ἀρ. 220, φφ. 194$^{\alpha}$-196$^{\beta}$, Ἰβήρων ἀρ. 329, φφ. 203$^{\alpha-\beta}$, τὰ ὁποῖα ὁ Λάμπρος ἐξέδωσε τὸ 1884, καθὼς καὶ τοῦ Collegio Greco τῆς Ρώμης ἀρ. 12, ποὺ δημοσίευσε τὸ 1912.[48] Ἀπὸ τὴν ἀντιβολή τους προέκυψε ὅτι τὸ κείμενο τῶν τεσσάρων χειρογράφων ἀνάγεται σὲ μία κοινὴ πηγή, ἐκκλησιαστικοῦ πρωτίστως χαρακτήρα, μὲ ἀναφορὲς στὴν ἱστορία τῆς ἐπισκοπῆς Πατρῶν. Ἡ διασκευὴ τοῦ ἰβηρικοῦ χειρογράφου φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἀρχαιότερη καὶ πληρέστερη στὶς εἰδήσεις της σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἄλλες διασκευές, ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἱστορία τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τὴν πρώτη τους ἐμφάνιση ἕως τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ ἕκτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου καὶ τὴν συντριβὴ τῶν Σλάβων ἀργότερα ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Α΄ (802-811).[49] Ἀλλὰ ἐνῶ τὸ ἰβηρικὸ χειρόγραφο περατώνεται μὲ τὴν ὑποταγὴ τῶν Σλάβων τῆς περιοχῆς τῶν Πατρῶν ἐπὶ Νικηφόρου Α΄, οἱ τρεῖς ἄλλες διασκευὲς παραδίδουν ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα τῶν μητροπόλεων Λακεδαιμονίας καὶ Μονεμβασίας, ἀπὸ τὸ 1082/1083 (ἀνύψωση τῆς πρώτης σὲ μητρόπολη) ἕως

των Ελλήνων της Πελοποννήσου και επανακατοίκιση του άδειου εδάφους από σλαβικά φύλα, μετάφρ. και σχόλια Παντελής Σοφτζόγλου, Αθήνα 2002), 199: «Η Ελλάδα με την αλυσίδα του σκλάβου και με χριστιανικό κλήρο δεν είναι πια Ελλάδα είναι κάτι που κανένας δε θέλει να ξέρει και να προσέχει. Ο ανατολίτικος δεσποτισμός του Θεοδόσιου, του Αρκάδιου και του Ιουστινιανού σε συμμαχία με τον άγιο Παχώμιο, τον άγιο Αθανάσιο και τον άγιο Σπυρίδωνα απέκοψε τις ζωτικές ρίζες του ελληνικού λαού και εξάλειψε τα θεμέλια του χαρακτήρα του».

48. Σ.Π. Λάμπρος, «Τὸ περὶ κτίσεως Μονεμβασίας χρονικόν», *Ἱστορικὰ Μελετήματα*, Ἀθήνα 1884, 97-128. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Νέος κῶδιξ τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 245-251. Γιὰ τὰ χειρόγραφα τοῦ *Χρονικοῦ*, βλ. καὶ E. Kislinger, *Regionalgeschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monembasia und das sizilianische Demena. Eine historisch-topographische Studie*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Kl. Denkschriften, 294], Βιέννη 2001, 15-25.

49. P. Lemerle, «La Chronique improprement dite de Monemvasie: Le contexte historique et légendaire», *REB* 21 (1963) 5-7.

τὸ 1430.[50] Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τοῦ πρώτου μέρους τοῦ κειμένου (ἰβηρικοῦ κώδικα) φαίνεται νὰ ἄντλησε τὶς εἰδήσεις του, ὅπως ἔδειξε πρῶτος ὁ Σπ. Λάμπρος καὶ ἀργότερα ὁ Ν. Βέης, κυρίως ἀπὸ τὸν Εὐάγριο, τὸν Μένανδρο Προτήκτορα, τὸν Θεοφύλακτο Σιμοκάττη καὶ τὸν Θεοφάνη.[51] Πιθανολογοῦμε ὅμως ὅτι στηρίχτηκε στὶς εἰδήσεις κάποιου χρονικοῦ, ποὺ ἀποτέλεσε τὴν κύρια πηγή του, ὁπότε οἱ ὅποιες παραπομπές του προέρχονται ἀπὸ δεύτερο χέρι. Ὅσον ἀφορᾶ τώρα τὸν χρόνο τῆς συγγραφῆς τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου ἢ μᾶλλον τοῦ ἀρχικοῦ του πυρήνα οἱ ἀπόψεις διίστανται. Ἡ ἀναφορὰ στὸ *τέταρτο ἔτος τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ παλαιοῦ τοῦ ἔχοντος Σταυράκιον* (Dujčev, 16,139-140), προσδιορίζει τὴν συγγραφὴ μετὰ τὴν βασιλεία τοῦ Νικηφόρου Α΄ (805/806). Ἡ σημείωση αὐτή, ὡστόσο, θεωρήθηκε μεταγενέστερη προσθήκη κάποιου γραφέα.[52] Τελικά, οἱ χρονολογήσεις ποὺ προτάθηκαν κυμαίνονται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ἢ τὰ μέσα τοῦ 9ου ἕως τὸν 10ο ἢ ἀκόμη καὶ τὸν 11ο αἰώνα.[53]

Σύνοψη τοῦ *Χρονικοῦ*

(α) Πρεσβεία Ἀβάρων στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸ τριακοστὸ δεύτερο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (558). (Dujčev, 2,1-14).

(β) Ἀναδρομὴ στὴν ἱστορία τους, σύμφωνα μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἱστορικὸ Εὐάγριο. Καταγωγή, περιπλάνηση, ἐγκατάσταση τῶν Ἀβάρων στὴν Μυσία (Dujčev, 4,14-6,41).

(γ) Ἀπαρχὴ τῶν ἀβαρικῶν ἐπιδρομῶν στὴν Θράκη καὶ τὴν Μακεδονία. Οἱ Ρωμαῖοι γίνονται φόρου ὑποτελεῖς στοὺς Ἀβάρους (Dujčev, 6,41-52).

---

50. Ν. Βέης, «Τὸ Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν, αἱ πηγαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ σημαντικότης αὐτοῦ», *Βυζαντὶς* 1 (1909)», 98-99.

51. Λάμπρος, «Τὸ περὶ κτίσεως Μονεμβασίας χρονικόν», 110-117. Βέης, «Τὸ Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν», 81 κ.ἑ. Βλ. ἀναλυτικότερα τὶς πηγὲς τοῦ πρώτου μέρους τοῦ *Χρονικοῦ* στὸν Kislinger, *Regionalgeschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monembasia und das sizilianische Demena*, 25-53.

52. Lemerle, «La Chronique improprement dite de Monemvasie», 16-17, 22, 26-27.

53. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, «Ἐθνολογικὰ προβλήματα τοῦ 7ου αἰ.», *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τ. Η΄, 331.

(δ) Ἐπὶ Μαυρικίου νέα σύναψη εἰρήνης, τὴν ὁποία στὴν συνέχεια καταλύει ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων. Κατάληψη πόλεων Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους καὶ ἐπιδρομὲς μέχρι τῶν προαστίων τοῦ Βυζαντίου (Dujčev, 8,60-10,85. Πβ. Θεοφάνης, de Boor, 252,31-253,14).

(ε) Σὲ ἄλλη ἐπιδρομὴ ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων κατέλαβε *πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τήν τε παλαιὰν Ἤπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν. Οἳ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἷλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ καταφθείραντες, κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ* (Dujčev, 12,86-90. Πβ. Εὐάγριος, Bidez – Parmentier, VI, 10).

(στ) Κυριαρχία τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τὸ 588 μέχρι τὸ 805 καὶ μετοικεσία τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου στὰ νησιὰ καὶ στὶς γύρω περιοχές, ἀλλὰ καὶ στὴν Μονεμβασία, τὸ Ρήγιο καὶ τὰ Δέμεννα[54] (Dujčev, 12,90-16,140. Σχόλιο Ἀρέθα, Dujčev, 12,101-115).

(ζ) Ἡ ἔκταση ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἕως τὸν Μαλέα μένει ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Σλάβων καὶ τελεῖ ὑπὸ τὸν στρατηγὸ τῆς Πελοποννήσου Σκληρό, ὁ ὁποῖος ἀφανίζει τελείως τοὺς Σλάβους. Τὰ κατακτηθέντα τότε ἐδάφη ἀποδίδονται στοὺς παλαιοὺς κατοίκους (Dujčev, 18,144-20,173. Σχόλιο Ἀρέθα, Dujčev, 18,150-154).[55]

(θ) Ὁ Νικηφόρος Α´ πληροφορεῖται τὸ γεγονὸς καὶ πάραυτα ἀνοικοδομεῖ τὶς πόλεις καὶ ἐκχριστιανίζει τοὺς βαρβάρους. Καλεῖ δὲ τοὺς κατοίκους τῆς Πάτρας νὰ ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὸ Ρήγιο, ἀνοικοδομεῖ τὴν πόλη τους καὶ ἀποκαθιστᾶ τὰ δίκαια τῆς μητροπόλεως Πατρῶν (Dujčev, 20,173-22,196 Σχόλιο Ἀρέθα, Dujčev, 18,154-158).

(ι) Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἀνοικοδομεῖ τὴν Λακεδαίμονα καὶ τὴν καθιστᾶ ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσία τῆς μητροπόλεως Πατρῶν. Ἐνισχύει τὸν πληθυσμὸ

54. Βλ. εἰδικότερα τὴν μελέτη τοῦ E. Kislinger, *Regionalgeschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monembasia und das sizilianische Demena*, 157 κ.ἑ.

55. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ἐντεῦθεν στὸ κείμενο δὲν γίνεται πλέον λόγος γιὰ τοὺς Ἀβάρους ἀλλὰ μόνο γιὰ τοὺς Σλάβους ἐπιδρομεῖς. Γιὰ τὸν στρατηγὸ Σκληρό, τὴν πιθανὴ ἀναφορά του στὸν *Scriptor incertus* καὶ τὴν ταύτισή του, βλ. I. Dujčev, «Some Remarks on the Chronicle of Monemvasia», *Charanis Studies*, New Brunswick, N.J. 1980, 57-59, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

μὲ Καφήρους, Θρακησίους καὶ Ἀρμενίους καὶ ἐκχριστιανίζει τοὺς βαρβάρους (Dujčev, 22,196-205).

Ἡ ἀφήγηση, ὅπως διαπιστώνεται, δὲν εἶναι χρονογραφική, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ δομὴ τοῦ κειμένου θυμίζει χρονογραφία μὲ τὴν κλασικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου. Δημιουργοῦνται συνεπῶς ἀσάφειες καὶ κενὰ στὴν χρονολόγηση τῶν γεγονότων καὶ ἰδίως γύρω ἀπὸ τὸ ἐπίμαχο χωρίο, στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν ἀφανισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου (12,86-89). Ἡ παραπάνω πληροφορία δείχνει νὰ ἔχει ἀντληθεῖ ἀπὸ τὴν *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* τοῦ Εὐαγρίου, τὸν ὁποῖο, ἄλλωστε, ὁ συντάκτης σὲ ἄλλο σημεῖο κατονομάζει ὡς πηγή του (Dujčev, 4,14). Σὲ ἀντίθεση ὅμως μὲ τὸν Εὐάγριο, ποὺ ἀναφέρει γενικόλογα τὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, ὁ συντάκτης τοῦ *Χρονικοῦ* ἀπαριθμεῖ συγκεκριμένα τὶς κατακτημένες περιοχὲς τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου:

Ἐν ἑτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τήν τε παλαιὰν Ἤπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν. Οἳ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἷλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ καταφθείραντες, κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ τὰς μιαιφόνους αὐτῶν χεῖρας δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, ἄλλος ἀλλαχῇ διεσπάρησαν (Dujčev, 12,85-92).	*Οἱ Ἄβαρεις δὶς μέχρι τοῦ καλουμένου μακροῦ τείχους ἐλάσαντες* [...] *καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις τε καὶ φρούρια ἐξεπολιόρκησαν καὶ ἠνδραποδίσαντο, ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες, τῶν πολλῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν Ἑῴαν ἐνδιατριβόντων* (Εὐάγριος, Bidez – Parmentier, VI, 10).

Ἡ κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου συνεπῶς ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, σύμφωνα μὲ τὸ *Χρονικό*, διήρκεσε διακόσια δεκαοκτὼ χρόνια, ἀπὸ τὸ ἕκτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου ἕως τὸ τέταρτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Α´, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 587/588 ὡς τὸ 805: *Οὕτως οἱ Ἄβαροι τὴν Πελοπόννησον κατασχόντες καὶ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ διήρκεσαν ἐπὶ χρόνοις διακοσίοις ὀκτωκαίδεκα μήτε*

τῷ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖ, μήτε ἑτέρῳ ὑποκείμενοι (16,134-136). Τὴν ἴδια ἀκριβῶς πληροφορία σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία τῶν Ἀβάρων παραδίδει καὶ ἡ συνοδικὴ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχη Νικολάου (1084-1111) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο Α′: *διὰ τὸ ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀβάρων* [...] *γενόμενον θαῦμα, ἐπὶ διακοσίοις δεκαοκτὼ χρόνοις ὅλοις κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον, καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποτεμομένων, ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλως δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα.*[56] Τὸ *Χρονικὸ* πάντως ἕως αὐτὸ τὸ σημεῖο κάνει λόγο γιὰ ἀβαρικὴ καὶ ὄχι γιὰ σλαβικὴ κυριαρχία τῆς Πελοποννήσου καὶ δὴ κατὰ τὸ παραπάνω χρονικὸ διάστημα. Τὸ δὲ γεγονὸς τῆς ἀβαρικῆς κατάκτησης, μὲ τὴν συνακόλουθη ἐξολόθρευση τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ καὶ τὴν μετοικεσία τῶν ἐπιζησάντων στὶς γύρω περιοχές, ἀλλὰ καὶ πέρα τούτων ἕως τὴν Νότιο Ἰταλία, καταγράφονται δίχως νὰ δίνονται χρονολογήσεις ἢ ἄλλα συναφῆ στοιχεῖα (12,85-92). Στὴν συνέχεια, ὡστόσο, ὅταν ὁλοκληρώνει τὴν ἑνότητα τῶν ἀβαρικῶν κατακτήσεων, δίνει τὴν διάρκεια τῆς κυριαρχίας τους στὴν Πελοπόννησο (16,134-140). Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ εἰσαγωγὴ τῶν Σλάβων στὴν χρονογραφικὴ ἀφήγηση γίνεται δίχως καμία προηγούμενη νύξη: *Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλαίου τοῦ Σθλαβινοῦ ἔθνους διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρεύοντος* (18,141-143).[57] Ὁ συντάκτης τοῦ κώδικα τῆς Μονῆς Ἰβήρων σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο παίρνει προφανῶς ὡς δεδομένη τὴν σλαβικὴ διείσδυση στὸν ἑλληνικὸ Νότο, σημειώνοντας μάλιστα ὅτι οἱ εἰσβολεῖς δὲν προχώρησαν στὴν ἀνατολικὴ Πελοπόννησο, πέρα ἀπὸ τὴν Κόρινθο *ἕως Μαλαίου*, ἐπειδὴ ἡ ἔκταση αὐτὴ ἦταν δύσβατη. Ἡ ἀφήγηση τοῦ συντάκτη, σ' αὐτὴν τὴν ἑνότητα, περατώνεται μὲ τὴν συντριβὴ τῶν Σλάβων ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Σκληρὸ (18,142-20,173).

Ἡ ἱστορικότητα τοῦ *Χρονικοῦ* ἀμφισβητήθηκε κυρίως ἀπὸ ἕλληνες ἱστορικούς, οἱ ὁποῖοι ἀντέκρουσαν τὸν ἐκσλαβισμὸ τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰώνα. Ὁ ὅρος Ἑλλὰς ποὺ ἀπαντᾶ στὸ *Χρονικό*, ὅπως καὶ στὸν Εὐάγριο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ ἀνώνυμος συντάκτης δανείστηκε τὴν πληροφορία του –*καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις τε καὶ φρούρια ἐξεπολιόρκησαν καὶ ἠνδραποδίσαντο*–, ὑποστήριξαν (οἱ ἀμφισβητίες) ὅτι δὲν ὑποδηλώνει τὸν χῶρο τῆς κυρίως Ἑλλάδος, διότι στὴν ὑπὸ συζήτηση περίοδο συμπεριελάμβανε ὁλόκληρο τὸ βόρειο τμῆμα τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου.[58] Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ ζήτημα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ξένοι ἱστορικοὶ δέχθηκαν τὶς πληροφορίες τοῦ *Χρονικοῦ* ὡς αὐθεντικές, μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι τὰ γεγονότα ποὺ παραδίδει ἐπαληθεύονται ἀπὸ μαρτυρίες ἄλλων πηγῶν καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ ἕνα παρασελίδιο, αὐτόγραφο σχόλιο τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας.[59] Τὸ σχόλιο χρονολογεῖται τὸ 932 καὶ εἶναι γραμμένο σὲ κώδικα ποὺ παραδίδει τὸ *Χρονογραφικὸ Σύντομο* τοῦ πατριάρχη Νικηφόρου (806-815). Πρῶτος τὸ ἐπεσήμανε ὁ Σ. Κουγέας στὸν κώδικα τῆς Δρέσδης DA 12 φ. 6α (de Boor, 101).[60] Ὁ Ἀρέθας πράγματι ἐπαναλαμβάνει σχεδὸν αὐτολεξεὶ τὰ τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ μετοικεσίας τῶν κατοίκων, ἔχοντας προφανῶς χρησιμοποιήσει τὴν ἴδια μὲ τὸ *Χρονικὸ* πηγή, ἐκτὸς καὶ ἂν δεχθοῦμε τὸν ἴδιο ὡς συγγραφέα τοῦ *Χρονικοῦ*, ὅπως ὑπέθεσε ὁ καθ. Johannes Koder.[61] Περιττὸ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι τὸ *Χρονικὸ*

56. Ράλλης – Ποτλῆς, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τ. Ε′, Ἀθήνα 1855, 72. Κυριακίδης, *Βυζαντιναὶ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, [Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν -1], Θεσσαλονίκη 1947, 90-92.

57. Ἡ ἀνακολουθία τοῦ κειμένου σχετικὰ μὲ τοὺς Ἀβάρους, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τοῦ πρώτου μέρους, καὶ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν Σλάβων στὴν ἀφήγηση δὲν βρίσκει εὔκολη ἐξήγηση. Βλ. καὶ S. Turlej, «The so-called Chronicle of Monemvasia: a historical analysis», *Byz* 68 (1998) 448- 468.

58. Βλ. εἰδικὰ τὶς θέσεις τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τ. Γ′, 151-151 καὶ Κ.Ι. Ἄμαντου, *Ἱστορία τοῦ βυζαντινοῦ κράτους*, Ι, Ἀθήνα 1939, 279-282, καθὼς καὶ τὶς κριτικὲς παρατηρήσεις τοῦ P. Charanis, «The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece», *DOP* 5 (1950) 149-152.

59. P. Charanis, «The Chronicle of Monemvasia», ἰδίως 152 κ.ἑ. Γιὰ τὶς ἀπόψεις ποὺ διατυπώθηκαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοὺς μελετητές, βλ. ἐπίσης Κυριακίδης, *Βυζαντιναὶ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, 33-40. Α.Ν. Στράτος, «Ἐπιχείρησις κατὰ τῶν Σλάβων», *Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ′ αἰῶνα*, τ. Ε′, Ἀθήνα 1974 , 162-168.

60. Σ. Κουγέας, «Ἐπὶ τοῦ καλουμένου Χρονικοῦ Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 473-480. Κυριακίδης, *Βυζαντιναὶ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, 74-80.

61. J. Koder, «Arethas von Kaisareia und die sogenannte Chronik von Monembasia», *JÖB* 25 (1976) 75-80.

εἶναι κατὰ πολὺ ἐκτενέστερο καὶ περιεκτικότερο στὶς εἰδήσεις του ἀπὸ τὸ σχόλιο τοῦ Ἀρέθα, ὁπότε ἀποκλείεται τὸ σχόλιό του νὰ ὑπῆρξε ἡ πηγὴ τοῦ *Χρονικοῦ*. Τὸ σχόλιο τοῦ Ἀρέθα ἀποδίδει πάντως τὴν κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου στὸ γένος τῶν Σκλαυηνῶν καὶ ὄχι τῶν Ἀβάρων. Ἀλλὰ γιὰ ποιό λόγο τὸ σχόλιο τοῦ Ἀρέθα ἀντικαθιστᾶ τοὺς Ἀβάρους μὲ τὸ γένος τῶν Σκλαυηνῶν, ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἡ κοινή τους πηγὴ (ἐννοεῖται μὲ τὸ *Χρονικό*) ἀνέφερε τοὺς Ἀβάρους ὡς κατακτητές;

Τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἡ Πατρῶν τῆς Πελοποννήσου τῆς πατρίδος ἡμῶν μετοικία ἀπὸ τῆς Καλαυρῶν πόλεως τοῦ Ῥηγίου ἀνεκομίσθη εἰς τὸ ἀρχαῖον πόλισμα τῶν Πατρῶν. Ἐφυγαδεύθη γὰρ ἤγουν μετῳκίσθη ὑπὸ τοῦ Σκλαυηνῶν ἔθνους πολέμῳ ἐφορμησάντων Θεσσαλίᾳ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ [...] *καὶ Πελοποννήσῳ, καὶ ἐκβαλόντων μὲν τὰ ἐγγενῆ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ καταφθειράντων κατοικισθέντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ βασιλείας Μαυρικίου ἔτους ς′ μέχρι τετάρτου ἔτους Νικηφόρου, ἐφ' οὗ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλέας τοῦ Σκλαυηνοῦ καθαρεύοντος, εἰς ὃ καὶ στρατηγὸς κατεπέμπετο τῇ Πελοποννήσῳ* (*Σχόλιον Ἀρέθα*, Κουγέας, *ΝΕ* 9 (1912, 474-475).	*Ἐν ἑτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τήν τε παλαιὰν Ἤπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὔβοιαν. Οἳ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἷλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ καταφθείραντες, κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ τὰς μιαιφόνους αὐτῶν χεῖρας δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, ἄλλος ἀλλαχῇ διεσπάρησαν. Καὶ ἡ μὲν τῶν Πατρῶν πόλις μετῳκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαυρῶν χώρᾳ τοῦ Ῥιγίου* [...] *Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Κορίνθου καὶ μέχρι Μαλαίου τοῦ Σθλαβινοῦ ἔθνους διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον καθαρεύοντος, στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐν αὐτῷ τῷ μέρει ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο* (Dujčev, *Cronaca di Monemvasia*, 12,85-93. 18, 141-144).

Ἡ κάθοδος τῶν Σλάβων κατὰ τὸν 7ο καὶ 8ο αἰώνα στὴν Πελοπόννησο, εἶναι γεγονὸς ἀδιαμφισβήτητο.[62] Τὸ ἀρχέτυπο τοῦ *Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας* πιστεύεται ὅτι ἀνάγεται στὴν παράδοση ἑνὸς τοπικοῦ χρονικοῦ τῆς Πάτρας, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ὁποίας ἐπεδίωκε νὰ προαγάγει τὴν ἕδρα του σὲ μητρόπολη, ὑπάγοντας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὶς ἐπισκοπὲς Λακεδαίμονος, Μεθώνης καὶ Κορώνης στὴν δικαιοδοσία του. Οἱ διεκδικήσεις τοῦ ἐπισκόπου ἀναγνωρίστηκαν, σύμφωνα μὲ τὸ *Χρονικό*, ἀπὸ τὸν Νικηφόρο Α′ καὶ ἀπὸ τὸν πατριάρχη Ταράσιο, ὅταν ἐπέστρεψε ὁ πληθυσμὸς τῆς Πάτρας ἀπὸ τὸ Ρήγιον τῆς Καλαβρίας: *ἀρχιεπισκοπὴ δὲ τυγχάνουσα πρότερον, ἐτιμήθη εἰς μητρόπολιν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου* (*Χρονικόν*, διασκευὴ χφ. Τορίνου, Dujčev, 20,191-193). Αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ διεκδικήσεις τοῦ ἐπισκόπου Πατρῶν, περιεβλήθησαν μὲ ἕνα ἱστορικὸ περίβλημα ἢ ἀκριβέστερα μὲ τὸν μύθο τῆς ἐρημώσεως τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Σλάβους καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ *Χρονικὸ* στερεῖται ἀξιοπιστίας.[63] Σύμφωνα μὲ μία ἄλλη ἄποψη, τὸ *Χρονικὸ* ἀνάγεται σὲ προφορικὲς μαρτυρίες τοῦ «πελοποννησιακοῦ λαοῦ»[64] ἢ κατ' ἄλλην ἐκδοχὴ σὲ ἕνα χαμένο Χρονικό, ὅπως τοῦ Ἰωάννη Μαλάλα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθαν τόσο οἱ τέσσερις διασκευὲς τοῦ ἐπονομαζόμενου *Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας* ὅσο καὶ τὸ Σχόλιο τοῦ Ἀρέθα, καθὼς καὶ ἡ περικοπὴ τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχη Νικολάου πρὸς τὸν Ἀλέξιο Κομνηνό. Συνεπῶς, ἡ μαρτυρία τοῦ *Χρονικοῦ* περὶ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῆς κατάκτησης τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰώνα εἶναι καθ' ὅλα ἀξιόπιστη. Ἄλλωστε, τὰ γεγονότα ποὺ παραδίδει διασταυρώνονται μερικῶς μὲ ἄλλες συναφεῖς πηγές.[65] Οἱ πληροφορίες τοῦ *Χρονικοῦ* θὰ πρέπει πάντως νὰ συσχετιστοῦν μὲ τὶς μαρτυρίες ἄλλων πηγῶν, οἱ ὁποῖες ἐπίσης κάνουν λόγο γιὰ τὴν κατάρρευση τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας στὴν Μακεδονία, τὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησο. Στὸ *Περὶ Θεμάτων*, φερειπεῖν, ὅπου εἰδικὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸ θέμα τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κωνσταντῖνος Ζ′ γράφει ὅτι ὁ τόπος τῆς Πελοποννήσου στὰ χρόνια τοῦ Κωνσταντίνου Ε′ (741-775)

62. P. Lemerle, «La Chronique improprement dite de Monemvasie», 5-49.

63. Κυριακίδης, *Βυζαντιναὶ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, 24-25, 56-60.

64. Δ.Α. Ζακυθηνός, *Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήνα 1945, 41.

65. Κατὰ τὸν P. Charanis, «The Chronicle of Monemvasia», 163, ἡ σλαβικὴ κατάκτηση τῆς Πελοποννήσου, δὲν συνεπάγεται τὸν ἀφανισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴν νότιο Ἑλλάδα: «But by no means follows that the Greek element completely disappeared from the Peloponnesus and that the modern Greeks are Christians of Slavonic descent».

ἀκόμη τελοῦσε ὑπὸ βαρβαρικὴ κατοχή: *Ἐσθλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος* (*De Thematibus* II, 6, Pertusi, 90 κ.ἑ.).[66]

Ἐκδόσεις

Σ.Π. ΛΑΜΠΡΟΣ, «Τὸ περὶ κτίσεως Μονεμβασίας χρονικόν», *Ἱστορικὰ Μελετήματα*, Ἀθήνα 1884, 97-128, ἰδίως 98-109. –Ν.Α. ΒΕΗΣ, «Τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν», *Βυζαντὶς* 1 (1909) 37-105, ἰδίως 61-73. –P. LEMERLE, «La Chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire», *REB* 21 (1963) 5-49. –I. DUJČEV, *Cronaca di Monemvasia. Introduzione, testo critico e note*, [Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, Testi 12], Παλέρμο 1976. –E. KISLINGER, *Regionalgeschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monembasia und das sizilianische Demena. Eine historisch-topographische Studie*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Kl. Denkschriften, 294], Βιέννη 2001, 200-206.

Εἰδικὴ βιβλιογραφία

Ν. ΒΕΗΣ, «Τὸ Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν, αἱ πηγαὶ καὶ ἡ ἱστορικὴ σημαντικότης αὐτοῦ», *Βυζαντὶς* 1 (1909) 37-105. –Σ.Π. ΛΑΜΠΡΟΣ, «Νέος κῶδιξ τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 245-251. –ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Ὁ Μολωταρᾶς τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 300-301. –ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Τὸ πρῶτον τμῆμα τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 312. –Σ. ΚΟΥΓΕΑΣ, «Ἐπὶ τοῦ καλουμένου Χρονικοῦ Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας», *ΝΕ* 9 (1912) 473-480. –Σ.Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, *Βυζαντιναὶ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ*, [Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν - 1], Θεσσαλονίκη 1947. –Σ.Α. ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ, *Οἱ Τζάκωνες καὶ τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν*, Ἀθήνα 1947. –P. CHARANIS, «The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic Settlements in Greece», *DOP* 5 (1950) 139-166. –Ε. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, «Περὶ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας», *ΕΕΒΣ* 21 (1951) 238-253. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Νέαι Πηγαὶ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 26 (1952) 166-171. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Τὰ βιβλία Θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας καὶ αἱ σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα», *Θεολογία* 24 (1953) 597-606. 25 (1954) 145-152. 26 (1955) 91-106, 293-309, 457-464, 493-610. 27 (1956) 82-94, 261-272, 481-496. 28 (1957) 134-157. –Ν.Α. ΒΕΗΣ, «Ὁ τρίτος κῶδιξ τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας», *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 8 (1956) 3-58. –P. LEMERLE, «La Chronique improprement dite de Monemvasie: Le contexte historique et légendaire», *REB* 21 (1963) 5-49. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «À propos de la Chronique de Monemvasie et de quelques textes apparentés», *ZRVI* 8/2 (1964) 253-240. –J. KODER, «Arethas von Kaisareia und die sogenannte Chronik von Monembasia», *JÖB* 25 (1976) 75-80. –I. DUJČEV, «Some Remarks on the Chronicle of Monemvasia», *Charanis Studies*, New Brunswick, N.J. 1980, 51-59. –E. KISLINGER, «Λακεδαιμονία, Δέμεννα καὶ τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας», *Βυζαντιναὶ Μελέται* 3 (1991) 103-121. –ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὑπάρχει κοινὴ πηγὴ δύο χρονικῶν Μονεμβασίας;», *Βυζαντιναὶ Μελέται* 6 (1995) 68-79. –S. TURLEJ, «The so-called Chronicle of Monemvasia: a historical analysis», *Byz* 68 (1998) 446-468. –E. KISLINGER, *Regionalgeschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monembasia und das sizilianische Demena. Eine historisch-topographische Studie*, [Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Kl. Denkschriften, 294], Βιέννη 2001. –Χ. ΚΑΛΛΙΓΑ, *Η Βυζαντινή Μονεμβασία και οι πηγές της ιστορίας της*, Αθήνα 2003.

66. Βλ. καὶ Ostrogorsky, *Ἱστορία*, Α', 160-161, σημ. 20-23, σελ. 248-249. Β', 62-63, σημ. 112-117, σελ. 263-265.

[ΕΚ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ]

Τοῦ δὲ Μαυρικίου τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένου κατὰ τὸ ἑξακισχιλιοστὸν ζ' ἔτος, πρεσβεύουσι οἱ Ἄβαρεις πρὸς αὐτόν, ἀξιοῦντες ταῖς π' χιλιάσι τοῦ χρυσοῦ, ἃς ἐλάμβανον παρὰ Ῥωμαίων, προστεθεῖναι ἄλλας εἴκοσι. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης

ἐφιέμενος κατεδέξατο τοῦτο. Ἀλλ' οὐδὲ ἤρκησε ὁ τῆς συνθήκης λόγος περαιτέρω δύο ἐνιαυτῶν. Χαγάνος γὰρ ὁ αὐτῶν ἡγεμών, ἄλλοτε ἄλλην πρόφασιν ποιούμενος εἰς τὸ εὑρεῖν ἀφορμὴν πολέμου καὶ αἰτῶν ὑπέρογκα, ὡς ἔν τινι παρηκούσθη, λύειν τὰς συνθήκας, ἀφύλακτον ταύτην εὑρών, πρὸς δὲ καὶ Αὐγούστας καὶ τὸ Βιμινάκιον, νῆσος δέ ἐστι τοῦτο μεγάλη τοῦ Ἴστρου, ἐξαπιναίως Σιγγιδόνα παραλαμβάνει, πόλιν τῆς Θρᾴκης. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν Ἀ(γ)χίαλον, τὴν νῦν Μεσίνην τῆς Μακεδονίας, καὶ πολλὰς ἑτέρας πόλεις ἐχειρώσατο τὰς ὑπὸ τὸ Ἰλλυρικὸν τελούσας.

Ἦλθε δὲ καὶ μέχρι τῶν τοῦ Βυζαντίου προαστείων, τὰ πάντα ληιζόμενος, ἠπείλει δὲ καὶ τὰ Μακρὰ τείχη καταστρέψαι, ὀλίγοι δέ τινες αὐτῶν τὸν πορθμὸν τῆς Ἀβύδου διαβάντες καὶ τὰ τῆς Ἀσίας χωρία λῃσάμενοι αὖθις ἀνέστρεψαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρέσβεις πρὸς τὸν χαγάνον ἐξαπέστειλεν Ἐλπίδιον πατρίκιον σὺν Κομεντιόλῳ, προσθήκην τῶν πάκτων ποιούμενος, καὶ ἐπὶ τούτῳ εἰρήνην ἄγειν ὁ βάρβαρος καθωμολόγησε. Μικρὸν δὲ ἡσυχάσας πάλιν τὰς σπονδὰς διαλύει καὶ καταπολεμεῖ δεινῶς τήν τε Σκυθίαν χώραν καὶ τὴν Μυσίαν, καταστρέψας δὲ φρούρια πάμπολλα.

Ἐν ἑτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τήν τε παλαιὰν Ἤπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὔ(β)οιαν. Οἳ δὴ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἷλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη, καὶ καταφθείραντες, κατῴκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ τὰς μιαιφόνους αὐτῶν χεῖρας δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, ἄλλος ἀλλαχῇ διεσπάρησαν. Καὶ ἡ μὲν τῶν Πατρῶν πόλις μετῳκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαυρῶν χώρᾳ τοῦ Ῥιγίου, οἱ δὲ Ἀργεῖοι ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Ὀρόβῃ, οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Αἰγίνῃ μετῴκισαν. Τότε δὴ καὶ οἱ Λάκωνες τὸ πατρῷον ἔδαφος καταλιπόντες, οἱ μὲν ἐν τῇ νήσῳ Σικελίας ἐξέπλευσαν, οἳ καὶ εἰς ἔτι εἰσὶν ἐν αὐτῇ, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Δέμεννα, καὶ Δεμενῖται ἀντὶ Λακεδαιμονιτῶν κατονομαζόμενοι καὶ τὴν ἰδίαν τῶν Λακώνων διάλεκτον διασώζοντες. Οἱ δὲ δύσβατον τόπον παρὰ τὸν τῆς θαλάσσης αἰγιαλὸν εὑρόντες, καὶ πόλιν ὀχυρὰν οἰκοδομήσαντες καὶ Μονεμβασίαν ταύτην ὀνομάσαντες, διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῷ εἰσπορευομένων τὴν εἴσοδον, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κατῴκησαν μετὰ καὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπισκόπου· οἱ δὲ τῶν θρεμμάτων νομεῖς καὶ ἀγροικικοὶ κατῳκίσθησαν ἐν τοῖς παρακειμένοις ἐκεῖσε τραχανοῖς τόποις, οἳ καὶ ἐπ' ἐσχάτων Τζακωνίαι ἐπωνομάσθησαν.

Οὕτως οἱ Ἄβαροι τὴν Πελοπόννησον κατασχόντες καὶ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ διήρκεσαν ἐπὶ χρόνοις διακοσίοις ὀκτωκαίδεκα μήτε τῷ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖ,

μήτε ἑτέρῳ ὑποκείμενοι, ἤγουν ἀπὸ τοῦ ͵ϛζϛ' ἔτους τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς ὅπερ ἦν ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας Μαυρικίου, καὶ μέχρι τοῦ ϛ^ου τιγ' ἔτους, ὅπερ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ Παλαιοῦ τοῦ ἔχοντος Σταυράκιον.

[*Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας*, ἐκδ. I. Duičev, 8,60-16,140]

Σχόλια

2-10. *Πρεσβεύουσιν οἱ Ἄβαρεις – τελούσας*: πβ. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, de Boor, 252,31-253,10.

11-18. *Ἦλθε – πάμπολλα*: πβ. Θεοφάνης, *ὅ.π.*, 253,10-14. 254.3-5. 257,11-14.

34. *Τζακωνίαι*: Ὁ ὅρος προσδιορίζει τοὺς φρουροὺς τῶν συνόρων. Μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἀπὸ τὸν Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο (*ἐξ ὧν Τζέκωνες ἀφορίζονται εἰς τὰ κάστρα*, *Περὶ βασιλείου τάξεως*, J. Reiske, 696,4), οἱ Τζάκωνες, ὡστόσο, ταυτίζονται καὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους Λάκωνες, ἂν καὶ ἡ καταγωγή τους (σλαβικὴ ἢ κατωιταλική) διχάζει τὶς ἀπόψεις τῶν μελετητῶν. *ODB*, III, 2127.